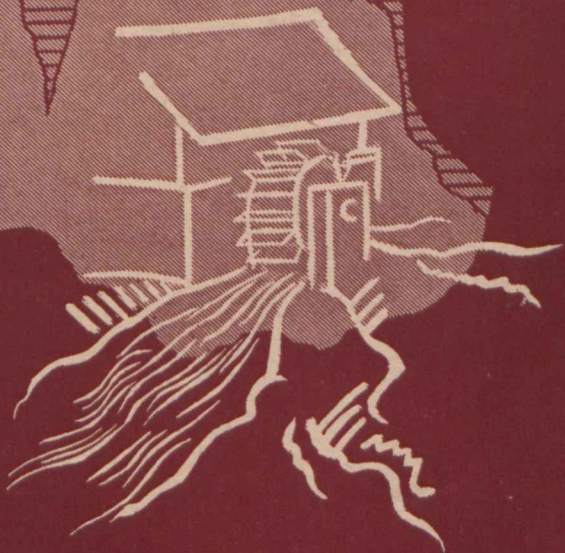
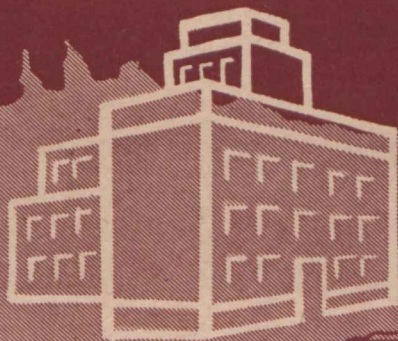


# ESTI VESKI



## SISU:

- Üldiseid mõtteid veskima-  
jandusekorraldamisest
- Jahvatusvilja puhastami-  
sest . . . . . H. Tults
- Küpsusastme mõju tera-  
vilja saagi väärtusele M. Pill
- Veskite veepinna kõrgus  
ja piirid nõuavad kor-  
raldamist . . . . . H. Sumberg
- Jahu hindamisest tuha  
sisalduse järele
- Arvuline ülevaade veski-  
tööstuse seisukorrast . E. Lageda
- Odra sortidest . . . . . M. Pill
- Tehnilised märkmed ja  
kogemuste vahetus
- Ühingu tegevusest
- Seadusandlus ja maksun-  
dus
- Majanduslik ringvaade

NR. 1

MÄRTS

1939



Meie püüli-, lihtjahu ja kruubi-tangu

# veskite sisseseaded

on leidnud tunnustust ja laialdast poolehoidu nii kodu- kui ka välismaal oma otstarbekohase konstruktsiooni, ületamatu vastupidavuse ja hea töövõime poolest.

Uudisena soovitame oma lugupeetavatele tarvitajaskonnale meie poolt konstrueeritud

## lihtjahu plaansõela

rukki-, odra- ja sepikujahu sõelumiseks, milline plaansõela põhimõttel ehitatult oma suure töövõime, vähese jõukulu ja odava hinna poolest ületab kõik senini selleks otstarbeks kasutamisel olnud masinad. Erisoovide korral ehitame neid plaansõelu ka püüli lõpujahude sõelumiseks.

*Valtside riiveldamine ja lihvimine „Miag“ sisseseadel  
„Miag“ suurtehaste ainuesindus Eestis*

V E S K I M A S I N A T E - J A M E T A L L I T Ö Ö S T U S

„TARMAS“ – A. Kaigas & E. Vasul

END. HANS TIELS JA K<sup>o</sup> TARTUS, VAKSALI TÄN. 25, TEL. 200



# EESTI VESKI

VE SK I A S J A N D U S E A J A K I R I

Väljaandja: Üleriiklik Veskipidajate Ühing. Ilmub neli korda aastas.

Toimkond: V. Tamman, ins. Ferd. Peterson, ins. H. Tuuls, ins. H. Viirman, agr. M. Pill, dr. V. Sumberg, vann. adv. H. Sumberg, K. Parvei, G. Aavik, R. Siil, P. Jänes, H. Tiels, H. Rink. Toimkonna juhatus: V. Tamman, vastutav toimetaja, ins. H. Viirman, ins. H. Tuuls, K. Parvei ja H. Rink, sekretär. Toimetuse ja talituse aadress: Tartu, Kompanii 2, telef. 1-93. Tellimishind 1939. a. peale 2 kr., üksiknumber 60 senti. Kuulutuste hinnad: 1 lk. 25 kr., 1/2 lk. 15 kr., 1/4 lk. 10 kr., väikekuulutused 4 kr. ja 2 kr., kaanel ja tekstis 20% kallim.

Ajakirja tellimisi võtavad vastu postiasutused ja ajakirja talitus. Posti jooksev arve nr. 2396.

NR. 1 (5)

MÄRTS 1939

II AASTAKÄIK

## Üldiseid mõtteid veskimajanduse korraldamisest

Kõigil rahvamajanduse aladel otsitakse teid ja abinõusid, kuidas minimaalsete pingutuste ja rahaliste kulutustega saada maksimum soodustusi ja paremusi. Rühitakse selle poole, et kulutusi vähendada, kuid seejuures ometi oma tegevusala elustada ja edendada. Kõikjal tarvitatakse moodsat sõna „ratsionaliseerimine“, mis tähendab oma tegevusala sarnaselt korraldamist, et tegevuskulude alandamise juures võimalik oleks produktiivsemalt ja tulemusrikkamalt teetseda ja rohkem toota.

Loomulik on, et teiste rahvamajandusliikude alade kõrval ka veskipidajad oma tegevusala korraldama asuksid, sellele korraldamisele erilist tähelepanu pühendaksid, kuna selle tulemused on mõõduandva tähendusega üksiku ettevõtte ja kogu veskimajanduse tulukusele ning edule.

Veskitööstuse või laiemas mõttes kogu veskimajanduse korraldamine kujutab enesest laiaulatuslikku töökava, rohkearvulist ülesannete kogu. See algab peale ettevõtte otstarbekohase õigusliku aluse korraldamisega, sobivate seadusliikude normide kujundamisega, vastuvõetavate ja tööd edendavate maksunormide kehtitamisega ja läheb üle põhjalikkule masinate ja tööriistade tundmisele, uute ja moodsate masinate tarvitusele võtmisele ja ratsionaliseerimise põhimõttele tugenevate töötlemisviiside rakendamisele. Nende ülesannete täideviimine, selle suure töökava teostamine nõuab muudatusi ja uuendusi veskitööstuses. See nõuab niihästi veskipidajate võimaliste kui ka aineliste jõudude kulu ja visat pingutust, järjekindlat ja pi-

kaldast tööd, teadmiste ja oskuste omandamist. Ja lõpuks, nende eesmärkide saavutamise ja tagajärgede võitmine nõuab ka veskipidajate eneste ühistegelise koondumist ja üksmeelset organiseerumist oma kutseorganisatsioonis, sest et ainult ühiselt oma huvisid kaitstes, oma eesmärkide eest võideldes, võidakse jõuda välja õigete ja püsivate tulemusteni.

Uhes inglise veskimajanduse teoses üeldakse, et 20. sajandi veskitööstuse korraldamine eeldab veskite kasutamise ja veskipidajate eneste põhjalikku reformi. Tarvis on praegusi veskipidajaid varustada veskimajandusliikude teadmistega ja oskustega, tarvis on ka pealekasvatavate veskipidajate noortpõlve õpetada ja kasvatada intensiivselt ja ratsionaalselt veskeid kasutama. Veskipidajate eneste juures tehtavat arendustööd peetakse eeltingimuseks kogu veskimajanduse reformile ja edule.

See näitab, et veskitööstuse arendamine ja veskimajanduse edu suunas edasi viimine tähtsaks majanduslikuks probleemiks on seatud. Kuivõrd tähtsaks välismaail isegi üksikuid meile täiesti piisajadena näivaid probleeme peetakse, kõnelemata suuremaid, tõendab kas või näiteks Inglismaa, Prantsuse ja Ameerika veskipidajate keskel tehtav hoogne selgitustöö, ja nende enda poolt arendatav hoogne võitlus hiirte, rottide, vilja kahanemise ja rikkimineku vastu veskite ja talude viljahoidlates. Sest mida rohkem on põllupidajail vilja, mida paremini ja kindlamini see alal hoidub, seda rohkem



tööd on ka veskitel. Et klientide või töötarvitajate huvide kaitsmine, üldse nende teenistuse võitmine on tähtsamaks probleemiks veskipidajatele, siis on asunud tihedama kontakti loomisele veskite ja töötarvitajate vahel. Isiklik selgitustöö, reklaam, selgitav kirjandus, veskiooteruumide korraldamine, veskihoonete ja veskite ümbruse kaunistamine j. m., kõik on rakendatud töötarvitajate võitmise ja veskitööstuse osatähtsust süvendava mõtte teenistusse.

Viimase majandusloenduse andmeil Eestis tegutseva väiketööstuste liiki kuuluva 866 jahuveski peamiseks ülesandeks on just töötarvitajate teenimine. Töötarvitajate kaudu saavad jahvatustasu üleriiklike kokkuvõtete järgi moodustab aasta kohta 1.015.653 krooni. Peale selle esineb veel 14 kesktööstuste liiki kuuluvat veskit, kelle töötasu moodustab aasta kohta 189.126 kr. Need 880 jahuveskit tuleb lugeda täiesti rahvateenistuses seisvaiks, kuna nad töötavad ainult klientidele.

Eeltoodud andmeil tuleb iga väiketööstusliku veski aastaseks teenistuseks klientide arvel 1.173 krooni, kuna kesktööstuslikkudes veskites see töötasu aastakeskmiselt on 14.223 kr. Seda teenistustasu tuleb pidada aga võrdlemisi väikeseks, sest kui meie arvestame sellega, et väiketööstuslikkudes veskites masinate ja seadeldiste all seisab 3.336.247 kr., mis iga veski kohta välja teeb 3.852 kr., siis üksi selle varanduse amortisatsiooniks kulub aastakeskmiselt üks kolmandik töötasust, nimelt 385 kr. Seejuures on arvestatud amortisatsiooniks ainult 10% ja hooned üldse arvestamata jäetud. Kuna tööriistade ja masinate amortisatsiooni tegelikult kõrgemalt hinnata tuleb ja kui juurde võtta veel hoonete amortisatsioon, siis meie veskite aastasest töötasust kulub juba üle 50% amortisatsiooniks.

Parem pole olukord ka kesktööstuslikkudes

veskites, millede vallasvara all majandusloenduse ajal seisis 685.394 kr. ehk iga veski kohta 48.957 krooni. Vahekord osutub umbkaudselt üheks ja samaks.

Kui arvata juurde veel palgad ja mitmesugused jooksvad kulud, mille kohta veel majandusloenduse läbitöötatud andmed puuduvad, siis meie veskipidajale öieti nimetamisväärt teenistustasu järele ei jäägi.

Seda tõendavad eriti kesktööstuslikkude veskite kohta käivad andmed. Arvestades 14 klientidele töötava või põllumajandusliku kesktööstusliku vekkiga, nähtub majandusloenduse andmeil, et neis veskites 138 tööliste palkadeks kulub 64.577 krooni, ehk iga veski kohta keskmiselt 6412,7 kr. Materjalidele, küttele ja elektrile kulub iga veski kohta 3.087,2 kr., see on kokku juba 7.700 kr. Arvates juurde veel 10-protsendilise amortisatsiooni vallasvara pealt, mis iga veski kohta välja teeb 4895,7 kr., saame eelnimetatud kulude üldsumma juba 12.596,6 kr. Arvestamata on aga veel hoonete amortisatsioon, maksud ja jooksvad kulud, milleks järele jäänud iga veski kohta ainult 1.627 kr. Kaheldav on, kas sellest summast üldse kõigi nimetatud vajalikkude kulude katmiseks piisab. Kui siiski ometi tegutsetakse ja maksukohustusi täidetakse, siis tekib kartus, kas ei sünni see lõpuks amortisatsiooni arvel? Mis oleks aga selle tulemus? See, et meil ükskord olukord tekib, et võimalik pole enam uuendada seniste veskite seadeldisi ega ehitada uusi veskihooneid.

Eeltoodust järgneb, et meie veskipidajatel kõigekülgselt valvele tuleb asuda oma tuleviku huvide eest. Tuleb jätkata juba algatatud samme veskimajanduse korraldamise alal ja esile tõsta vajalikke uusi algatusi. Need peavad võimaldama veskitööstusele tuleviku kindlustamist.

## Jahvatusvilja puhastamisest

Dipl. ins. H. Tults.

**E**elmises „Eesti Veski“ numbris käsitsin lühidalt vilja eelpuhastust. Nüüd katsun lühikest ülevaadet anda vilja pärispuhastusest.

Pärispuhastuse ülesanne on eemaldada:

1) igasugune tera küljes ja pilus olev tolm ühes haiguseidudega, samuti tera pealmine kest ühes terahabemega,

2) idud, mis ühesjahvatatult pikemaajalise seisu korral jahule kibeda maitse ja lõhna annavad, mida põhjustab idudes leiduv rasvaine,

3) teraotsad, eriti rukki juures.

Peale selle kuulub pärispuhastuse ülesannesse veel:

4) tera niiskusesisaldavuse reguleerimine ja  
5) konditsioneerimine (jahvatuseks ettevalmistamine).

Pärispuhastusest läbikäinud vili on idanemisvõimetu, tähendab elutu, ja läheb kauemat aega seisemisel rikki.

Mõjuvusest võiks viljapuhastamist jagada veel kaheksaguseks: 1) väline puhastusmõju, eraldades p. 1—3 loetletud osad, ja 2) seesmine mõju terale, kusjuures niiskus ja soojus terakesta sitkemaks ja lahtisemaks teeb.

Pärispuhastus sünnib kaheksagusest:

1) kuival teel kroovi- ja harjamasinatega,  
2) märjal teel pesemismasinatega.



Parimaid tagajärgi saavutatakse muidugi mõ-  
lema puhastusviisi ühendamisel.

### Kroovimasinad.

Kõige algelisem ja lihtsam masin kroovimiseks on kroovikivi, mida veel praegugi vanemates veskites kasutatakse. Kroovikivi on tavaline alt- või pealtjooksja veskikivi, mida tuleb ainult niipalju üles keerata, et terad tervetena läbi käiksid. Kivipinna ja terade üksteise vastu hõõrumisel eemal-  
dub terade küljest mustus, teraotsad, terahabe ja idud. Kivi alt väljatulev vili läheb üle kroovisõela ja läbi tuule.

Eelpool kirjeldatud kroovimise viis on puudu-  
lik, tekitades palju tolmu (sellepärast on vanema-  
tes veskites ka niipalju tursti) ning põhjustades  
seega suuri puudujääke.

Algul konstrueeriti kivi põhimõttel püst-tald-  
rik-masinad, milledega viljast, teda smirgelpindade  
vahel hõõrudes, mustus eraldati. Hõõrumise teel  
puhastamine nõuab aga väga suurt jõukulu.

Uuemad kroovimasinad töötavad viskepõhimõt-  
tel. Tera, pörgates vastu smirgelpinda, vabaneb  
välisest tolmust ning ühtlasi eralduvad teraga lød-  
vemiini ühenduses olevad osad, nagu kestaosad ja  
idud.

Kroovimasina latid on tavaliselt valmistatud  
rauast ja sageli varustatud smirgelkihiga. Mõned  
vabrikud kinnitavad lattidele veel liikuvad osad,  
millised tsentrifugaaljõu tõttu vahet mantli ja tii-  
bade vahel vähendavad. Niisugused masinad tar-  
vitavad küll rohkem jõudu, kuid nad ei purusta nii-  
palju teri.

Kroovimismõju suurus oleneb trumli keerlemise  
kiirusest, lattide asetusest, lattide laiuusest, mantli  
ning trumli vahest ja kroovimise kestvusest. Teo-  
reetiliselt arvestades puruneb tera 50 mtr. sek. kii-  
ruse juures. Harilik puhastusmasinate trumli  
keerlemise kiirus on nisu jaoks 13 mtr. ja rukki  
jaoks 18 mtr. sek. Näiteks võib välja arvestada  
tiirude arvu ühel kroovimasinal nisu jaoks, mille  
trumli läbimõõt on 60 cm. järgmiselt:

$$\begin{aligned} & \text{tiirude arv minutis} = \\ & = \frac{\text{kiirus}}{\text{ümbermõõduga}} \cdot 60 = \frac{1300}{\pi \cdot 60} \cdot 60 = 414 = \\ & = \sim 410 \text{ tiiru min.} \end{aligned}$$

Latid ei tohi täiesti radiaalselt asuda, vaid peavad  
raadiusega nurga moodustama. Mida laiemad la-  
tid, seda suurem, mida väiksem trumli ja mantli  
vahe, seda tugevam on kroovimismõju.

Eriti tähtis on hea aspiratsioon. Juba kroovi-  
mise ajal peab mantlist tuule abil tolm ja kesta  
osad eraldatama, samuti ka terade masinast välja-  
laskmisel. Tihti jäävad idud ja teraotsad, kui  
võrdlemisi rasked osad, tuulest kaasa kiskumata  
ja neid on otstarbekohane enne jahvatamist tsi-  
lindri abil (traatsõel nr. 16—18) eraldada.

Peaaegu kõik moodsad kroovimismasinad on  
lamava võlliga. Et kroovimismõju vastavalt soo-  
vile suurendada või vähendada, selleks on konst-  
ruueeritud perioodiliselt töötavad masinad, kus te-  
rade masinas viibimise aega soovi järele muuta  
saab.

Palju mõldreid on arvamisel, et mida kõve-  
mini kroovida, seda puhtam tuleb jahu — see pole  
aga õige. Liiga palju kroovimisel klii tükeldatakse  
mitmeks osaks, klii puruneb jahvatamisel liiga  
ruttu ja tagajärg on vastupidine — valge jahu ase-  
mel saadakse hoopis täpelist jahu. Kui aga klii  
teralt täielikult maha kroovida, siis on jahu kadu  
ühes kestaga väga suur ja tera pilu on ikkagi pu-  
hastamata ning seal leiduv kesta osa annab jah-  
vatamisel jahusse kliid. Õige kroovimine ei tohi  
kliikesta vigastada, ta peab ainult mustuse ja lah-  
tised osad eraldama. Mõned ei soovi isegi tera-  
otse eraldada — kuna siis kliikest ikkagi vigasta-  
takse. Kuid kroovimisel tulevad teraotsad siiski  
eraldada, nii et tera otstest valge iva paistaks: ot-  
sad eralduvad jahvatamisel kliikesta küljest ruttu  
ja purunevad kui haprad osad kergesti.

### Harjamasinad.

Kroovimasinast väljuv vili ei ole siiski veel  
täiesti puhas. Terapilu on täiesti puhastamata ja  
kesta küljes ripuvad veel pealmise kliikesta tüki-  
kesed, mille tõttu kest tuhm ja kare on. Õieti pu-  
hastatud vili peab sile ja läikiv olema. Terapilu  
ja terakesta kliikesta jäänustest puhastamine sün-  
nib harjamasinate abil. Põhimõtteliselt töötavad  
need samuti kui kroovimasinad. Lattide asemel on  
neil harjad ja smirgelmantli asemel traat- või  
plekksõel, mille kaudu aspiratsioon toimub.

Mõnel harjamasinal on harjad spiraalikuuliselt  
asetatud. Masinate halb omadus on see, et harjad  
kuluvad liiga ruttu ja vahe harjatrumli ja mantli  
vahel muutub liiga suureks, mille tõttu puhastuse  
tagajärg hoopis nõrgaks kujuneb. Seepärast peab  
nimetatud vahe suurus tellitav olema, et harjade  
kuludes oleks võimalik vahet muuta.

Moodsad harjamasinad on pea kõik lamava  
võlliga ja kas tsilindrilise või koonilise trumliga.  
Tsilindrilise trumli korral tuleb trumli ja mantli  
vahe vähendamiseks mantli läbimõõtu vähendada.  
Koonilise trumli korral lükatakse trummel rohkem  
mantli sisse, mille tõttu vahe ka väheneb. Koo-  
nustrumli halb omadus on see, et harjad kuluvad  
trumli peenemas osas rohkem.

Kõige moodsamatel harjamasinatel on harjad  
asetatud spiraalikuuliselt võlli sihis, nii et harjad  
oma otsadega teri edasi likkavad. Harjad kuluvad  
palju vähem ja trumli ning mantli vahe reguleeri-  
mine jääb ära, sest vahe jääb endiseks. Harjade  
mõju jääb muutmatuks kuni harjas täiesti on läbi  
kulunud.

Loomulikult on kõige tähtsam hea aspiratsioon, et tuul kõik lahti hõõrutud mustuse ka tõesti teradelt kõrvaldaks.

Ei või öelda, et harjamasinast läbikäinud vili täiesti puhas oleks. Terapilus leidub ikkagi veel küllalt mustust, mida kuival teel raske kõrvaldada. Kuival teel puhastades jätkub puhastus veel valts-toolil, kus 1 kuni 2 puhastuskäiku enne jahvatuskäike läbi viiakse. Puhastuskäigul purustatakse tera ainult niipalju, et see pilu kohalt ainult kaheks pooleneks. Pilus olnud mustus kõrvaldatakse vastava srotharjamasinaga, kuid see hõõrduv ka iseenesest võrdlemisi kergesti välja. Sellejuures tekkinud kriis sisaldab väga palju idusid ja jahu on hallikas, mistõttu seda siniseks jahuks nime-tatakse.

See oleks lühidalt kuivpuhastuse käik.

### Pesemismasinad.

Meie igapäevases elus on kõige tähtsam puhastusvahend ikkagi vesi. Veega on juba ammugi katsutud ka vilja puhastada. Kuid mitmesugustel põhjustel on see senini ikkagi suurveskite ainuõiguseks jäänud.

Tehnika arenedes on pesemismasinaid palju täiendatud ja vastastikune võistlus mõjutab neid ka kesk- ja väikeveskites kasutamisele võtma. Nende tarvitamise eelduseks on küllalt kuiv vili, mille niiskuse protsent kõige rohkem 15% võiks olla, kui hiljem kunstlikku kuivatust ette nähtud ei ole. Harilik meie kliimas kasvanud põllukuiv vili sisaldab aga juba isegi umbes 16% niiskust ja niisuguse vilja niiskuse sisaldavuse veel mõne protsendi võrra kõrgendamine annab negatiivseid tagajärgi. Esiteks ei võimalda tera suur niiskus normaalset jahvatust: sõre jahu muutub „villaseks“, pehme jahu kaotab „läike“ ja läheb tükki, ning jahvatus ise kestab kaua, rääkimata veel toru ummistustest. Teiseks kaotab niisugune jahu palju oma küpsetusväärtusest.

Umbruskonnas, kus vilja kunstlikult ei kuivatata, on õigem tarvitada kuivpuhastusviisi, selleks kõik tehnika võimalused ära kasutades, kui igasuguste raskustega ühenduses olevat pesemismasinat üles seada.

Pealegi on märg puhastamisviisi tunduvalt kallim, kuna veehulk, mida selle juures kasutatakse, võrdlemisi suur on, ning selle juuretoomine ja ärajuhtimine küllalt suurte kuludega seotud on. Talvekuudel tuleb juure veel külmetamise oht.

Pesemismasin koosneb õieti 3 osast:

- 1) kivialdaja,
- 2) pesemistigu,
- 3) tsentrifuug ehk kuivataja.

Meil müügil ja tarvitusel olevad pesemismasinad koosnevad ainult 1) kivialdajast ja 3) tsentrifuugist, mille tõttu loomulikult töötagajärg puudulikuks osutub.

Moodsamatel pesemismasinade tüüpidel on need 3 osa kõik üheks masinaks ühendatud. Mitmesugused kivialdajad töötavad kõik sellel põhimõttel, et nisu- ja rukkitera erikaal umbes vee erikaalule vastab, mille tagajärjel terad vees hõljuma jäävad, kuna kestad ja nõgiterad veepinnale kogunevad ja kivid põhja langevad. Edasi lähivad terad pesemistigusse, kus mustus tera küljest ja pilust välja uhutakse. Suurematel masinatel on selleks eriline pritsimise seadeldis. Seega on pesemine läbi ja viljast tuleb veel lahtine vesi eraldada, mis toimub tsentrifuugis, kus ühes veega veel ka lahtised kliiosad teradest eralduvad. Kõik see peab sündima mõne minuti jooksul. Arusaadavalt võib kuivemat vilja kauem ja seega puhtamaks pesta.

Eeskujulik pesemismasin peab alati võimaldama vastavalt vilja niiskusele pesemiseaega muuta.

Heade pesemistagajärgede saavutamiseks kulub õige palju vett, kuna lahtiuhutud mustus tuleb ühes veega kohe kõrvaldada, muidu võib veel ette tulla, et see satub terapilusse, kust seda raske kätte saada. Moodsatel masinatel on veetarvitus, kui tsentrifuugi vett osaliselt jälle kasutatakse, 1—2 ltr. 1 kg vilja kohta.

Kokkuvõttes võib viljapesemise kohta öelda, et see kombineeritult hea kuivpuhastusega on kõige paremaid tagajärgi andev. Kuid ennem seatagu kuivpuhastus korda ja ärgu tarvitatagu pesemist kurjasti, s. o. liiga niiske vilja jaoks.

### Konditsioneerimine.

Seega oleks lühidalt käsitatud tera „välist puhastust“, mida otse silmaga jälgida võib. Nüüd veel mõni sõna niiskuse ja soojuse mõjust terale, millest oleneb suurel määral võimalus valget ja küpsetusväärtusega jahu jahvatada.

Valge jahu saamisel on tähtis asjaolu, et terakest võrdlemisi sitke oleks ja terasisul lahtiselt istuks; sisu sellevastu peaks olema mitte küll pehme, kuid mure, nii et jahvatamisel terakest võimalikult suurte tükkidena säiliks, sisu aga kergelt kriisiks mureneks. Pealegi on niisugusest terast valmistatud jahu küpsetusomadused palju paremad, see jahu on n. ö. „valminud“.

Tera struktuuri on võimalik muuta soojuse ja niiskuse abil. Kui tera vahedamisi soojendada ja jälle jahutada, siis tera paisub ja tõmbub kokku. Kuna tera oma koosseisult ebaühtlane on ja et tema osad mitmesuguseid paisumisekoefitsiente omavad, siis tekib selletõttu seesmine murenemine ja sisu ühenduse nõrgenemine kestage. Umbes samasuguseid tagajärgi võib saavutada vaheldumisi kuivatamisel ja niisutamisel. Mõlema, s. o. soojuse ja niiskuse mõjude õige kombineerimisega on võimalik saavutada efekti, mida nimetatakse „konditsioneerimiseks“ ja mille tagajärjeks on:



- 1) valgem jahu,
- 2) kiirem jahvatus,
- 3) küpsetusvõimelisem jahu.

Suurveskites on tarvitusel kallihinnalised konditsioneeraparaadid, millede abil alati ühesugust efekti taotleda saab, sest soojus on kraadi pealt, niiskus protsendi pealt ja nende mõjumise aeg minuti pealt reguleeritav ja kontrollitav.

Väikseid veskeid huvitab muidugi küsimus, mida võiks sellel alal ära teha, et ka sellest küljest suurveskitest mitte maha jääda, kuna suurveskitel on sellel alal kasutada masin, mis väiksel veskil selle kõrge hinna pärast ja ka tehnilisest küljest kätte saamata.

Kui nisu alalhoidmist ja ümbertöötamist jälgida, siis leiame ka siin küllalt võimalusi, et sama sihti taotleda, ainult et see sünnib umbropsu, ilma reguleerimise võimaluseta.

Juba asjaolu, et meie kliima on teravilja kasvatamiseks niiske, nii et vähemalt toiduteravilja ollakse sunnitud alalhoidmise otstarbel kunstlikult kuivatama, tingib otsekohe nisu ja rukki soojusega mõjutamise. Meie toiduteravilja majanduse seisukohalt on viljakuivatus väga tähtis ja meie nisu ja saia hea kvaliteet on sellest suurelt mõjutatud. Mis meie kliima nisu omadustele puudu jätab, aitab vähemalt seegi asjaolu osaliseltki tasa teha. Iga mölder teab, et kahest jahust, mis võrdsest niiskust sisaldavad, on see pagarite poolt nõutavam, mis jahvatatud kuivatatud nisust, rääkimata veel

sellest, et kuivatatud viljast saab valgemat jahu ja selle jahvatus kiiremini ja väiksema jõukuluga edeneb.

Teiseks mõjutamise võimaluseks on pesemine ja niisutamine. Liiga kuiva vilja ollakse sunnitud niisutama — vastasel korral purustab koorimismasin palju teri ja põhjustab seega suure jahu kadu, ning jahvatusel pulbristub klii, põhjustades musta jahu. See on väline mõju. Kuid sama tähtis on niisutamise seesmine mõju terale, mille tagajärjel tera seesmine struktuuri muutus, enam-vähem sarnaselt konditsioneerimisele, tekib.

Seepärast on vale, kui mölder pestud või niisutatud vilja otsekohe jahvatama hakkab. Niiskus peab tera kestast sisse tungima ja see nõuab aega, kuni niiskus ühtlaselt jaotatud on. Sellest ka hiigla suured „seisukolud“ endistes suurveskites, kus vähemalt ½ päeva veski tööhulgale vastav vili „ära seisma“ pidi. Kuna moodsal suurveskil tehniliselt sarnaste „seisukolude“ käsitlemine tülikas on ja seal toimuvat teravilja seesmist muutust, konditsioneerimist, võimatu reguleerida ja kontrollida, leiutati konditsioneeraparaadid, mis vee, auru, soojuse ja aja abil sama efekti rutemini, pidevalt ja kontrollitavalt saavutavad.

„Seisukolude“ tarvitamine on aga kesk- ja väikeveskites võimalik ja nende otstarbekohase käsitlemisega võib jahu nii värvilt kui ka küpsetusomaduselt küllalt parandada, kui aga selleks nisu küllalt kuiv on, mille eelduseks on siin samuti viljakuivatus.

# Küpsusastme mõju teravilja saagiväärtusele

M. Püll

Jõgeva Sordikasvanduse juhataja

**T**eraviljal loetakse õigeks koristamiseajaks seda küpsuse astet, mida kutsutakse vahaküpsuseks. Enne seda on vili piimaküpsuse astmes, pärast täisküps.

Piimaküpsuse ajal on tera kasvamine peaaegu lõppenud. Valkainete valmistus ja kogumine terasse on küll peaaegu lõpul, aga valkainetega seoses olev küpsetusvõime parandamine jätkub. Kaugeltki pole aga veel lõppenud tärgklise mahutamise terasse. Piimaküpsuse astmes on viljatera väliselt alles roheline, sisult õige vesine. Selles küpsusastmes koristatud vili annab põllumehele väikest ja väärtuselt halba saaki.

Vahaküpsusastmes on tera värvuselt juba kollane või pruunikas ja on küünel

murtav. Valkainete mahutamine terasse on lõppenud, tärgklise kogumine jätkub vähehaaval, veehulk väheneb.

Täisküpsuse astmes pole teral enam ainetevahetust emataimega. Ta on juba iseseisev, koosnedes idust, noorest taimest, sellele ematiame poolt kaasa antud leivakotist, toitkoest, ja idu ning toitkude katvast kestast. Ta elab iseseisvalt, tema eluavaldustest on tähtsam hingamine, temas toimub ainete muutus ja ümberpaigutus. Temaga tuleb kui elava olevusega ümber käia.

Kuidas koristamiseaeg, s. o. varasemas või hilisemas küpsusastmes vilja kokkupanek, vilja saagi väärtusele mõjub, selle üle on korraldatud hulk katseid sise- ja välismaal. Välis-

maa katse andmed ei taha täielikult maksivad olla meie vilja kohta, sest meie vilja, peamiselt toiduvili, rukis ja nisu, eriti viimane, kuivatatakse ära peale peksmist, mujal tehakse seda vähem.

Oma andmeid on meil rohkesti olemas. Jõgeva Sordikasvanduses on 5—6 aasta jooksul koristamiseaja katseid korraldatud niihästi tali- kui ka suvinisuga. Saaki on väärtuselt ka mitmeti hinnatud.

Meil jääb vilja peale kokkupanekut lühemaks või pikemaks ajaks põllule hakis või rõugus järelvalmima. Viimasel ajal on majapidamistes, kus peksumasina saadaval, hakatud vilja, eriti nisu, peksma kohe peale kokkupanekut, ilma järelvalmida laskmata, põhjusel, et ära hoida vilja ärakasvamist rõugus või hakis. See on umbes sama talitus kui kombainiga töötades, ainult selle vahega, et kombain teeb lõikamise ja peksu töö korraga, eelnimetatud majapidamised aga vilja enne veel kokku panevad, et seda vedada masina juurde. Kombain näis senini meie maal olevat kättesaamata tööriist. Elu tormab aga suure kiirusega edasi, ega meiegi sellest maha või jääda. Ja esimesed kombainid on ka meil juba olemas. Üks töötas läinud sügisel, teine osteti läinud sügisel, ei saanud veel töötada, teada on, et kolmas ja neljas on käesoleval aastal otsustatud osta. Nii et meil hakatakse ikka järjest rohkem vilja peksma ilma põllul kokkupandult järelevalmimata. Kuidas seegune talitusviis saagi väärtusele mõjub, ka selle kohta on Jõgeva Sordikasvanduses viimasel ajal korraldatud katseid. Missugused on siis need järelvalminult ja kohepeksetult koristamiseaja katsete tulemused, kuidas on koristamise aeg ja järelvalmimine põllul mõjutanud saagi väärtust, nimelt nisul, sest Jõgeva katsed on korraldatud tali- ja suvinisuga.

Jõgeval toimus saagi väärtuselt hindamiseks proovide võtmine iga 5—8 päeva järel, alates õige varakult, kus tera alles oli õige algastmes ja lõpetades 10—15 päeva peale vahaküpsuse, s. o. õige koristamiseaja. Kasutame siin enamikus ainult neid andmeid, mis käivad vahaküpsuseaja, siis 5—8 päeva varem aja, mis umbkaudu vastab piimaküpsuse astme lõpu ajale, ja 5—8 päeva peale vahaküpsust koristatud, s. o. enam-vähem täisküpsuse astmele vastavate proovide kohta.

Vaatame kõigepealt, kuidas koristamise aeg mõjutab saagi idanevust. Nagu avaldatud katsearuandest selgub, on idanenud ka õige noores arenemiseastmes olnud terad, aga küll vähem kui vaha- ja täisküpsed. Varem ja hiljem õiget aega koristatud nisuterad on idanenud järgnevalt:

Koristam. aeg:	5—8 p. enne	vahaküpsus	5—8 p hiljem
suvinisul %	86,8	94,1	94,9
talinisul %	89,3	90,7	90,6

Nagu näeme, on niihästi suvi- kui ka talinisul, mis koristatud enne vahaküpsuse astet, umbes piimaküpsuses, idanevus madal- lam kui vahaküpsuse astmes ja hiljem koris- tatul.

Vahe järelvalmidalastul ja kohepekstul viljasaagi idanevusel on ka olemas, nagu näitavad kõigi katsete keskmised. Nimelt on idanevuse protsent:

	suvinisul	talinisul
kohepekstul	91,1	84,5
järelevalminul	95,7	98,2

Põllul hakis või rõugus järelvalmimine on aidanud tõsta saagil idanevuse protsenti.

Kasvanud terad on meie niiskes kliimas nisusaagi alatiseks ja halvaks nähteks. Kuidas mõjutab koristamise ja peksu- aeg kasvanud terade hulga? Näib, et hil- jem koristatul on kasvanud teri rohkem kui varem koristatul. Nii on talinisul enne vaha- küpsust koristatud kasvanud teri 0,50%, va- haküpsuses koristatul 2,34% ja 5—8 p. peale vahaküpsust koristatul 5,70% kasvanud teri saagis.

Kohepekstul nisul on vähem kasvanud teri kui järelevalminult pekstul, nagu näita- vad järgnevad arvud. Kasvanud teri oli:

	suvinisul	talinisul
kohepekstul	0,46%	0,15%
järelevalminul	0,79%	0,95%

Tera ühtlus, mis määratud sõelade abil ja mis väga tähtis mõldri seisukohalt, on hiljem koristatud nisul parem kui varem, tä- hendab enne vahaküpsust koristatul. Seda tõendavad järgnevad andmed.

Koristamise aeg:	5—8 p. vaha- k.	5—8 p. varem	astmes	hiljem
Teraühtl. % suvinisul	78,9	81,3	83,0	
Teraühtl. % talinisul	85,7	87,5	87,5	

1000 terakaal näitab selgesti, kuidas nisutera kaal järjest tõuseb alates nooremast kasvujärgust kuni vahaküpsuseni arenedes. Selle tõenduseks toome 1000 terakaalud, mis on

Koristamise aeg:	5—8 p. vaha- k.	5—8 p. enne	astmes	hiljem
Suvinisul	30,9 g	32,9 g	32,1 g	
talinisul	35,6 g	39,6 g	39,2 g	

Kui vaataksime veel varasemates küpsuse- astmes koristatud nisu 1000 tera kaale, siis näeksime, et näiteks 1936. aasta Luunja tali- nisul on 10. juulil koristatud saagil 1000 tera-



kaal 16,2 g, tõusnud siis järjest ja jõudnud 30. juuliks 43,1 g, hiljem, s. o. peale vahaküpsuse aega koristatult on 1000 terakaal natukene vähenenud.

Põllul järelvalmimine tõstab natukene 1000 terakaalu võrreldes kohepekstuga, mis tuleb sellest, et kõrrest koguneb terasse järelvalmimise aegu veel toitaineid. 1000 terakaal on:

	suvinisul	talinisul
kohepekstul	30,5 g	38,7 g
järelvalminul	30,9 g	39,4 g

Järelvalmimine on tõusnud 1000 terakaalu suvinisul 0,4 g ja talinisul 0,7 g võrra.

Hollandi kaal tõuseb ka varakult koristatud nisu saagi madalast kaalust järjest kuni vahaküpsuseni, nii eelnimetatud nisu 10. juuli 104,0 naelalt 30. juulil 135 naelani. Peale vahaküpsuse langeb jälle natuke. 5—8 päeva enne ja sama arvu päevade võrra pärast vahaküpsuseaega koristatud nisu on hollandi kaal:

	5—8 p. enne	vahaküps. astmes	5—8 p. pärast koristatult
Suvinisul	129,0 t	131,6 t	130,1 t
Talinisul	129,5 t	131,2 t	131,0 t

Kesta protsent varem koristatud nisu on muidugi suurem, kui vahaküpsuse astmes koristatud, sest hiljem koguneb terasse rohkem tärglist ja see viib kesta protsendi alla. Nii on kesta protsent:

	5—8 p. varem	vahaküps. astmes	5—8 p. hiljem koristatult
suvinisul	13,3%	13,1%	13,3%
talinisul	13,2%	12,4%	12,9%

Nii siis kesta protsent langeb kuni vahaküpsuse astmeni ja tõuseb siis natuke, nagu langes ka 1000 tera-, kui ka mahukaalud.

Klaasisem tera on varem koristatud astmes koristatult, klaasisem sellepärast, et ta on proteiinirikkam, kui hilisemas astmes koristatud nisu, kuhu hiljem rohkem on kogunenud tärglist ja proteiini protsent sellepärast jäänud väiksemaks. Talinisul näiteks on tera klaasisus kõige katsete keskmiselt:

5—8 päeva enne vahaküps. koristatult	62,9%
vahaküpsuse astmes koristatult	61,9%
5—8 päeva pärast vahaküps. koristatult	51,4%

Üldproteiini sisalduse protsent on varasemalt koristatud teradel muidugi suurem kui hilisemalt koristatult, sest nagu algul juba märgitud, koguneb üldproteiin terasse

aegsasti. Seda tõendavad ka Jõgeva katse andmed. Kõigi katsete keskmiselt on üldproteiini sisalduse protsent

	5—8 p. enne	vahaküps. astmes	5—8 p. hiljem koristatult
Suvinisul	13,9%	13,8%	13,5%
Talinisul	14,3%	14,7%	13,9%

Teraliimi sisaldusega on sama lugu. Varemalt või vahaküpsuseaegu koristatud nisu on teda rohkem kui täisküpsuseaegu ehk hiljem koristatud nisu, nagu tõendavad kõigi katseastate kõigi proovide keskmised andmed:

	5—8 p. varem	vahaküps. astmes	5—8 p. hiljem koristatult
Suvinisul	9,5%	9,5%	9,0%
Talinisul	10,6%	10,6%	10,1%

Põhjus sama, mis üldproteiinilgi.

Nii palju Jõgeva Sordikasvanduse andmeid koristamise aja mõjust nisu saagiväärtusele. Nagu neist näeme, on vahaküpsuse astmes koristatud nisu parem varem koristatust idanemise, teraühtluse, 1000 terakaalu, hollandi kaalu ja kesta protsendi poolest, temast aga halvem kasvanud terade rohkuselt ja teraklaasisuse poolest. Hiljemas astmes koristada meie oludes, nagu andmeist näha, pole soovitatav, sest tera kahaneb 1000 tera- ja mahukaalult, vist rohkema ärakasvamise pärast, ka kesta protsent tõuseb ning üldproteiini sisaldus langeb. Et kesta vahaküpsel nisu kõige vähem, et 1000 tera- ja mahukaalud kõige raskemad, siis peaks vahaküpsuse astmes koristatud nisu mõldri seisukohalt olema kõige parem, sest ta töötab anda kõige rohkem väärtuselt head jahu. Hilisemas astmes koristatud nisu jahu väljaanni ja jahu väärtuse viib alla imbumine ning ärakasvamine, mis meie niiskes kliimas sagedane nähe.

Kokkupandud vilja järelvalmimine põllul on Jõgeva andmeil tõstnud saagil idanemise protsenti ja ärakasvanud terade hulka ning natuke ka 1000 tera- ja mahukaalu.

Varem koristatud viljale mõjub järelvalmimine soodsalt, hiljem koristatule ei avalda ta enam erilist parandavat mõju. Kui ei arvesta väikese 1000 tera- ja mahukaalu vahega, võib vahaküpsuse astmes koristatud vilja peksta ja kuivatada vilja kohe, teise sõnaga, töötada kombainiga, ilma et saagiväärtus eriliselt selle all kannataks.



# Vesiveskite veepinna kõrgus ja piirid nõuavad korraldamist

H. Sumberg,  
vandeadvokaat.

Meil kehtiva Tööstusseaduse (RT. nr. 30 — 1936. a.) § 1 järgi loetakse tööstusettevõteteks kõik säärased asutised, kus valmistatakse, töötletakse, puhastatakse, parandatakse, kaunistatakse ja valmistatakse ette müügiks saadusi, luuakse ümber aineid jne. Ei ole kahtlust, et ka veskid siin ülesloetletud ettevõtete hulka kuuluvad. Kuid, nagu sama Tööstusseaduse teistest eeskirjadest nähtub, peab iga tööstusettevõtte asutaja täitma teatud nõudmised, enne kui ta asutamise loa saab. Asutamise loa kohaselt peab siis ka ettevõtte üles ehitatud saama ja selle järele antakse talle tegevuse luba. Kui sarnane ettevõtte siis oma tegevust algab, siis on tal olemas: 1) pindala, millel asub ettevõtte, 2) hooned tarvilike masinatega ja 3) jõuallikas, muretseda jääb ainult tööd.

Kuidas on aga lugu sellepoolest veskitega, eriti vesiveskitega ja nende jõuallikaga? Vastus on selge: vesiveskite jõuallikad — veskipaisud, veekõrgus ja selle piirid on tööstuse jõuallikana täiesti juhuslikud ja ebakindlad tegurid. Meie veskite veepaisud ei asu enamikus mitte veskiomaniku enese krundis, vaid piirduvad paljude naabrite krundidega. Teiseks, veepinna kõrgused ei ole enamikul veskitel kindlaks määratud. Sellest järgneb, et naaber, kelle maad piirduvad veskijärvega, võib BES § 1051 põhjal nõuda igal suvel veskipaisu allalaskmist kaheks kuuks, s. o. kuu aega enne ja kuu aega peale jaanipäeva. Kuid saatuslikum oht peitub selles, kui veski on uus veski, s. t. on ehitatud pärast 1864. a., siis võib iga veski veekogu naaber nõuda veepaisu allalaskmist ehk alandamist samale pinnale, nagu oli veekõrgus enne paisu ehitamist (BES § 1048 j. t.). Teiste sõnadega — veski jõuallikas ei moodusta enesest kindlat tegurit, millega veskiomanik teaks arvestada, vaid see tööstusettevõtte olulisem osa on täiesti juhuslikus olukorras ja tema olemasolu on sõltuv kõrvalseivate isikute tahtest ja suhtumisest veskiomanikusse. Meil on külluses selliseid veskeid, kus on

ehitatud korralik veskihoone ja sisustatud ajakohaste masinatega, kuid siis tulevad naabrid veepaisu alandamise või allalaskmise nõudega ja saavutavadki üht või teist. Jõuallikas on kas tunduvalt nõrgenenud ja ei ole suuteline enam masinaid ümber ajama või on koguni hävinenud. Selge on, et siis ka veski hoone ja masinad oma väärtuse kaotanud on ja kui omanik päris laostuda ei taha, peab ta mõne teise mehaanilise jõu peale üle minema. Et see suurte kuludega seotud on jõumasina ostuhinnasse paigutatud kapitali näol, see on väljaspool kahtlust, kuid kõige olulisem on ikkagi see, et tööstuse kulud tunduvalt tõusevad, mis võib veskile kui ettevõttele saatuslikuks saada.

Kuidas sellest ebamäärasest olukorrast üle saada?

1) Minu arvates on tarvilik, et olemasolevate vesiveskite jõuallikas veepaisu kõrgus ja veekogu piirid — saaksid kindlaks määratud vastava eriseadusega ja veski kui ettevõtte päraldis- teks arvatud; siis teab iga veskiomanik või tema õigusjärglane, missuguse jõuallikaga, missuguses võimsuses, tal tegemist on ning teab, et see on alaline. Selle järgi teab ta ka siis sisustada veskit ennast.

2) Vesiveskite veepaisu kõrguse ja veekogu piiride kindlaksmääramisega seoses tekida võivad naabrite põllupidajate kahjud tulevad ära hinnata ja võimaldada neid tasuda rahas. Praegune olukord ei võimalda seda. On olnud juhtumeid, kus põllumajanduslik kahju on, ütleme, kr. 15.—, veskiomaniku kahju on aga mitmed tuhanded kroonid. Kuid praeguste seaduste järgi ei ole võimalik seda 15 kr. rahas ära tasuda ja kohus otsustas veepaisu kõrgust alandada. Tegemist oli muidugi lihtsa joniga maaomaniku poolt, aga seadus oli ka tema poolt. Veski oli oma olulisest osast — veejõust — väärtusliku osa kaotanud.

Sellele ebaloomulikule olukorrale tuleks lõpp teha puht rahvamajanduse huvides.





# Jahu hindamisest tuha sisalduse järele

Kõiki kaubaartikleid püütakse väärtuse järele standardida ehk klassitada. Praegu on meil käimas jahu standardimine ja sellekohase määruise väljatöötamine on käsil. See on ka tarvilik, sest jahu sorte on meie turul liikumas mitmesuguste nimede ja märkide all õige palju ja ostjaskonnal on raske sealt hulgest leida sobivat

Mida võtta aga standardimise aluseks, kas värvust, väljajahvatusprotsenti või tuha sisalduse hulka? Nagu viimastel aastatel teistes riikides (näit. Saksas), nii on meil standardikava teostamine käimas tuha sisalduse järele. Ei ole vist ühtegi teist alust, mis aitaks jahu väärtuselt hinnata õiglasemalt ja erapooletumalt kui tuha rohkus.

Jahvatamise ülesanne on ju kesta eraldamine teratuumast, toitkoe osast. See tuum või toitkude on praegusel ajal valitseva vaate järele inimtoiduks kõlbulik, muu osa, mis jahvatuse juures eraldatakse kliide nime all, on väärtuslik loomatoit. Kuigi veskiasjandus järjest täieneb, ei olda aga siiski veel jõutud nii kaugele, et tuuma võidaks kesta täiesti eraldada, ikka jäävad kesta osakesed jahu hulka ja teevad jahu, mis ainult tera tuuma osast saadult on valge, seda rohkem mustemaks, mida rohkem neid osi jahu sisse jääb. Mida rohkem neid osi jahus on, seda halvem väärtuselt on jahu. Tähendab, mida mustem jahu, seda halvem ta ka väärtuselt. Jahu värvus annab siis võimaluse jahu väärtuselt hinnata. Tegelikult hinnatakse värvuse järele jahu veskites ja ostes ning müües. See hindamise viis on aga väga isiklik ja oleneb väga mitmesugustest mõjutustest ning tujudest, nagu märgib dr. Schmidt ajakirjas „Deutscher Müller“.

Jahu väärtust hinnatakse ka väljajahvatuse protsendi (kraadi) järele. Mida kõrgem see protsent, seda rohkem on kesta osi jahus, seda halvem jahu. Iga viljakaupmees või mölder, kes vilja ostab, jahvatab ja jahu müüb, peab igal partiil teadma jahu üldväljaanni ja üksikute jahu sortide väljaanni protsente, et selle järele võiks oma ettevõtte tasuvust arvestada ja oma veski töövõimet hinnata. Müügile mineva jahu väärtuse kohta ütleb jahvatuse protsent vähe, sest hea küpsetusvõimega müügijahu saamiseks segatakse kokku mitu sorti jahu ja mida ütleb siin jahvatusproutsent. Jahvatuse protsendi arvestamine pole ka täpne. Kas võtta selle aluseks vili seesugusena, nagu ta ostetud või nagu on ta kaal puhastatult? Väljajahvatuse protsent tuleb kummalgi korral erinev. Oma äri huvides peab mölder kasutama ostuandmeid, aga oma veski ja saadud jahu kontrolliks puhastatud vilja kaalu. Pagarit huvitab vähem jahvatuse töö äriiline külg, kui jahvatuse saa-

dus ise, mis peaks olema kindla väärtusega kaup. Kindla väärtusega jahu saab muidugi siis, kui jahvatuse protsendi arvestamisel aluseks võtame puhastatud vilja kaalu. Vilja puhastus oleneb aga palju käsitleda olevatest masinatest, ühed teevad vilja palju puhtamaks kui teised.

Vilja niiskusesisaldusest oleneb ka palju väljajahvatuse protsent. Kuiva vilja võib rohkem niisutada ja jahvatuse protsent tuleb küll kõrgem, aga ega seepärast jahu kestaosade poolest seda võrd rikkamaks saa, nagu suurema väljajahvatuse juures peaks olema. Siin läheb väljajahvatuse protsendi mõiste segaseks. Teda võiks ainult teatava niiskusenormi juures tarvitada.

Väljajahvatuse protsent oleneb väga palju ka veski ja möldri võimest. Üks mölder jahvatab samas veskis samast viljast rohkem head jahu välja kui teine. Ühesuguse jahvatusproutsendiga jahud võivad veski ja möldri mõjul olla väärtuselt väga erinevad. Mohs'il on õigus, kui ta tähendab, et väljajahvatuskraad pole mingi kindel mõiste, ta annab vaid möldrile võimaluse oma käitise töövõime üle otsustada ja on paljudest asjaoludest mõjutatav

Kõige kindlam jahu väärtuse poolest hindamise viis on küll tuha järele hindamine. Viljatera toitkoe või tuuma osas on vähe tuhaolluseid, märksa vähem kui terakestas. Kui kesta osi jahus rohkem, siis on see jahu tuharikkam, tähendab, halvem. Ennemalt, kui jahu väärtuselt hindamise aluseks tarvitati väljajahvatuskraadi, kasutasid suurveskid sagedasti kontrolliks ka tuha rohkuse määramist. Ja kui näiteks Saksas viie-kuue aasta eest hakati jahu väärtust hindama tuha sisalduse järele, siis olid neil kõrvuti seada 25 aasta andmed väljajahvatuskraadi ja sama jahu tuha sisalduse kohta. Nende andmete järele seati kokku tuha tabel, mis nüüd uema tehnika mõjul vähe muutunud, aga teatava kõikumuse lubamise juures võib kasutatav olla praegugi teatavate jahu sortide või tüüpide väärtuselt iseloomustamiseks.

Tuha sisaldus oleneb ju küll ka paljudest asjaoludest, aga tema näitab siiski kõige erapooletumalt, kõige õigemini, kui palju jahus on kestaosi, neid rohkem tuhaolluseid sisaldavaid osi, mis teevad jahu mustemaks ja vähem toitvamaks.

Tuha sisaldus jahus kõigub muidugi ka tuha sisalduse järele terades, viimane jälle kesta rohkuse järele. Meie nisu kesta ja tuha kohta on andmeid viimastel aastatel kogutud, jahu kohta on neid vist vähem olemas. Arvatavasti ei tohiks meie jahu välismaa omast tuha sisalduse poolest palju erineda.

M. P.

# Arvuline ülevaade meie veskitööstuse seisukorrast

E. Lageda.

Et veskimajandusele kui tervikulisele ja omaette erialale varemalt erilist tähelepanu pole pühendatud, siis on puudunud meil ka senini igasugused täpsemad ülevaated selle majandusala eluavalduste, tegevuse hüvede ja puuduste, veskite tegevuse toodangu ja tasuvuse jne. kohta. On puudunud isegi üldisemad kokkuvõtted, rääkimata põhjalikumatest uurimustest.

Paranenud on olukord selles mõttes alles viimase 5 aasta jooksul, mil 1934. a. teostatud rahvaloenduse ja 1937. a. majandusloenduse andmed võimaldavad juba teatud üldise ülevaate saamist. Kuigi need kaks erilendust teostatud kumbki iseajal ning nende kõrvutamise mõnesuguste erinevuste ja muudatustega seoses, võimaldavad nad siiski teatud pildi loomist meie veskimajanduse üldolukorra ja mõnede majandusliikude nähete kohta.

Alljärgnevas ülevaates on jahuveskite isikliku koosseisu kohta käivad andmed võetud rahvaloenduse andmete hulgast, tööstusliku tegevuse andmed aga majandusloenduse eelkokkuvõttest, mis valmistatud ajakirjale „Eesti Veski“ erikokkuvõttena.

## Jahutööstusliikude ettevõtete ja töötajate üldarv.

Majandusloenduse andmeil on Eestis üldse 1.109 teravilja ümbertöötamise ala ettevõtet, neist 950 kui iseseisvalt töötavat jahuveskit ja 159 kõrvalharudena töötavat ettevõtet. Iseseisvate jahuveskite hulka on arvatud ka 39 jahuveskit, mis 1937. a. tegevust alustanud. Juba varemast ajast töötanud jahuveskid jagunevad suurtööstusliikudeks — 2, kesktööstusliikudeks — 23 ja väiketööstusliikudeks — 886 jahuveskit. 1937. a. tegevust alustanud jahuveskid osutuvad väiketööstusliikudeks.

Üldiselt meie jahuveskid on rakendatud põllumajanduse teenistusse, jahvatades peamiselt kohalikele põllumeestele — klientidele, kuna tööstuslik-kaubanduslikke omal arvel ja äridele jahvatussaadusi valmistavaid jahuveskeid võrdlemisi vähe on. Nii on suurtööstusliikudest veskitest üks tööstuslik-kaubandusliku iseloomuga, kuna teine on ena-

muses klientide-põllupidajate teenistuses, s. o. põllumajandusliku iseloomuga. Kesktööstusliikudest veskitest on tööstuslik-kaubanduslikke 9 ja põllumajanduslikke, s. o. põllupidajatele jahvatavaid veskeid 14. Pea täielikult teotsevad klientide-põllupidajate huvides aga väiketööstuslikud veskid, nimelt üldisest 886 veskit 866 veskit. Üldse puht tööstuslik-kaubanduslikke jahuveskeid meil õieti polegi, sest ka need veskid, mis siia liiki arvatud, jahvatavad osalt klientidele. Vahe seisab ainult selles, et nende omatoodang ületab klientidele jahvatatud toodangu.

Tab. nr. 1. Majandusloenduse andmeil iseseisvalt tegutsevate kesk- ja väiketööstusliikude jahuveskite arv.

Maakond	Kesktööstuslikke		Väiketööstuslikke	
	tööst.-kaubanduslikke	põllumajanduslikke	tööst.-kaubanduslikke	põllumajanduslikke
Virumaa	1	1	6	102
Järvamaa	—	2	—	57
Harjumaa	1	2	4	63
Läänemaa	1	—	—	79
Saaremaa	3	2	—	44
Pärnumaa	—	3	5	84
Viljandimaa	2	1	4	81
Tartumaa	1	1	1	154
Valgamaa	—	2	—	28
Võrumaa	—	—	—	103
Petserimaa	—	—	—	71
Kokku	9	14	20	866

Iseseisvalt tegutsevad 2 suurtööstuslikku jahuveskit asuvad Tallinnas.

Teravilja kõrvalharudena teiste tööstuste, nagu sae- ja villaveskite ja muude juures ümbertöötavatest jahuveskitest peale nimetatud iseseisvate jahuveskite tegutsesid veel ja kuulusid suurtööstusliikude hulka 1 (Tartus), kesktööstusliikude liiki 5 ja väiketööstusliikude liiki 153. Kõrvalharuks on loetud jahuveski sel korral, kui temast ei saada mitte peasissetulekut, vaid kõrvaltulu ja peasissetulek on teisest tööstusest.

Arvates ühte iseseisvate jahuveskitega ka teravilja kõrvalharudena ümber-töötavad ettevõtted, nähtub, et kõige rohkem asub tera-

vilja ümbertöötamise alal ettevõtteid Tartumaal — 186 (neist kui iseseisvaid jahuveskeid 157), siis Virumaal — 139 (110), Võrumaal — 130 (103), Pärnumaal — 115 (92), Viljandimaal — 112 (88), Harjumaal — 94 (72), Läänemaal 91 (80), Petserimaal — 77 (71), Järvamaal — 72 (59), Saaremaal 53 (49) ja Valgemaal — 40 (30).

Veskitöölise arvu kohta on olemas majandusloenduse läbitöötatud andmed ainult suur- ja kesktööstuslike jahuveskite kohta, kuna andmed puuduvad aga väikeveskite, 1937. a. asutatud veskite ja jahutööstuslike kõrvalettevõtete kohta. Kahes suurveskis (Tallinnas) töötas näiteks 224 töölist 355.414 töötunniga aastas, saades selle eest palga 201.985 kr. 23 kesktööstuslikus jahuveskis on aasta keskmine tööliste arv olnud majandusloenduse puhul 257, neist tööstuslik-kaubanduslikes veskites 119 ja põllumajanduslike kudes 138. Aastane töötundide arv on 488.331, sellest tööstuslik-kaubanduslikes veskites 250.661 ja põllumajanduslike kudes 237.670 töötundi. Aastapalkade üldsumma on arvestatud 140.103 kr., sellest tööstuslik-kaubanduslikes veskites 75.526 krooni ja põllumajanduslike kudes 64.577 kr.

Seega moodustub 25 suur- ja kesktööstusliku jahuveski tööliste üldarv majandusloenduse andmeil 481 töölist.

Rahvaloenduse andmeil oli meie jahuveskites töölisi kokku 959, neist mehi 866 ja naisi 93. Peale selle oli palgata töölistena 1 mees ja 1 naine ning veskiametnikkudena 75 meest ja 26 naist. Nii et üldine veskites töötavate palgaliste võõraste töäjõudude arv oli 1060, neile lisaks veel 2 palgata töötajat.

Kuid paljudes veskites, seda eriti just väikeveskites, on töötanud kaasa ka veskite peremehed ise, kas üksipäini või koos oma perekonnaliikmetega. Nii on koos palgalistega töötanud rahvaloenduse andmeil 221 veskipidajat, neist 15 naist, koos oma perekonnaliikmetega 115 veskipidajat, neist 8 naist ja üksikult on töötanud 274 veskipidajat, neist 5 naist. Seega on veskipidajaid endid veskites töötanud üldse 610, neist naisi 28. Peale selle on veskipidajate perekonnaliikmeid ilma palgata kaasa töötanud 144, neist 33 naist.

Üldse töötas jahuveskites rahvaloenduse ajal 1819 isikut, neist naisi 176. Sellest üldarvust tegutses aktiivseina, kas peremeeste endi näol või veskitöölisena ja ametnikkudena 1673 isikut, kuna 146 isikut, neist 34 naist, palgata töäjõuna esines.

Kuid veskitööstuse kaudu on leidnud ülalpidamist rohkearvuliselt isikuid ka kaudselt. Jahutööstuse suurt rahvamajanduslikku osa-

tähtsust näitab see, et üldse on jahuveskite kaudu ülalpidamist leidnud 3.974 isikut, neist eelnimetatud töäjõududena 1819 isikut, ja nende kõrval veskitööstuse kaudu puht ülalpeetavatena 1.351 isikut. Niisuguste ülalpeetavate hulka kuuluvad veskipidajate ja nende tööliste ning ametnikkude perekonnaliikmed alaealiste lastena, elatanud vanematena või muude töölekasutamata isikute näol. Nii leiab ülalpidamist veskipidajate oma perekonnades 717 isikut, neist 307 meest ja 410 naist, veskitöölise ja veskiametnikkude perekonnade kaudu aga 626 isikut, neist 306 meest ja 320 naist. Siia juurde tuleb arvata veel teisi veskitööstuse kaudu ülalpidamist leidnud 8 isikut.

Peale veskitööstuse kaudu puht ülalpeetavate, esines rahvaloenduse ajal veel 804 isikut majapidamises tegevaina, nimelt veskipidajate ja veskitöölise naised ja nende naisteenijad. Mehi esines seesuguste kodumajapidamises tegevate perekonnaliikmete hulgas ainult 1. Veskipidajate oma perekonnas esines 382 kodumajanduslikku töäjõudu ja veskitöölise ja ametnikkude perekonnas 422.

Nii et, kokku võttes öeldud, on meie jahuveskitega seoses olevast 3.974 isikust selle tööstusala kaudu kaudselt ülalpidamist leidnud 52,2 prots. isikute üldarvust, seehulgas 34 prots. puht ülalpeetavatena. Töötajatena on esinenud väiksem osa — 45,8 prots., neist palgata töäjõude 3,7 prots.

Teiste tööstusalade hulgas moodustab jahuveskitega seoses olevate isikute arv 2 prots. Võrreldes aga töötajate arvu teiste tööstusaladega, moodustab see 1,8 prots., kuna ülalpeetavate, samuti kui kodumajapidamises tegevate isikute arv teiste tööstusalade kõrval 2,3 prots. moodustab.

Võrreldes eelmise, 1924. a. rahvaloendusega, mil meil oli arvestatud ainult 677 jahuveskit, on jahuveskites töötavate isikute arv 1934. a. tõusnud. 1060 palgalise töäjõu (veskitöölised ja ametnikud) asemel 1934. a. töötas 1924. a. ainult 601 palgalist töäjõudu. Koos alaliselt palgatud töäjõuga töötas siis 206 peremeest, nüüd oli see arv 221. Vähenenud on aga ilma palgalise töäjõuta töötavate peremeeste arv, nimelt 723 pealt 394, mis seletav jahuveskite tegevuse laienemisega.

### Veskite tulunduslik osa ja tööstuslik tegevus.

Tähtsama ja huviküllasema ülevaate pakuvad majandusloenduse andmed iseseisvalt tegutsevate jahuveskite tööstusliku tegevuse



(bruto-toodangu) kohta, mis aluseks veskimajanduse tulenduslikule küljele. Et vastavad andmed olemas ka väiketööstuslike veskite kohta, siis võimaldavad need teatud määral üldist olukorda valgustada ning ka vajalikke järeldusi teha.

See bruto-toodang koosneb kahesugusest tegevusliigist, ühest, mis kujutab enesest omatoodangu väärtust, s. o. ostetud vilja ja ka töötasuna vastuvõetud mativilja jahvatamise toodangu väärtust, teisest, mis kujutab klientide vilja ümbertöötamisest saadud töötasu.

Tab. nr. 2. Majandusloenduse andmeil iseseisvalt tegutsevate (vt. tab. nr. 1) kesk- ja väiketööstuslike jahuveskite jahvatussaaduste omatoodang (kroonides).

Maakond	Kesktoöstuslike		Väiketööstuslike	
	tööst.-kaubanduslike	põllumajanduslike	tööst.-kaubanduslike	põllumajanduslike
Virumaa	74.044	65	77.777	3.486
Järvamaa	—	2.406	—	—
Harjumaa	604.504	700	10.315	4.298
Läänemaa	130.867	—	—	9.594
Saaremaa	144.977	—	—	—
Pärnumaa	—	979	20.807	1.640
Viljandimaa	82.999	—	48.660	1.095
Tartumaa	456.282	—	171.309	214
Valgamaa	—	—	—	—
Võrumaa	—	—	—	158
Petserimaa	—	—	—	—
Kokku	1.493.669	4.150	328.868	20.485

Iseseisvalt teotseva ühe suurtööstusliku tööst.-kaubandusliku jahuveski omatoodang 2.255.905 kr.

Kesktoöstuslike veskites on kujunenud välja rohkem tööstuslik-kaubanduslike alusele rajatud tegevus.

Keskmiselt iga tööstuslik-kaubandusliku iseloomuga kesktoöstusliku veski kohta langev jahvatussaaduste omatoodangu väärtus aasta kohta osutub kõige suuremaks Harjumaa — 604.504 kr., siis Tartumaa — 456.282 kr., edasi Läänemaal — 130.867 kr., Virumaa — 74.044 kr., Saaremaal — 48.326 kr. ja Viljandimaa — 41.497 kr.

Põllumajandusliku jahvatuse ülekaaluga kesktoöstuslike veskites jahvatussaaduste omatoodang osutub kõige suuremaks Järvamaal, moodustades iga veski kohta 1.203 kr. Järgneb Harjumaa — 350, Pärnumaa — 326 ja Virumaa — 65 krooniga.

Tööstuslik-kaubanduslikku iseloomu kandvates väiketööstuslikes veskites jahvatussaa-

duste omatoodang osutub suurimaks Tartumaa, iga veski kohta 171.309 kr., siis Virumaa — 12.963 kr., Viljandimaa — 12.165 kr., Pärnumaa — 4.161 kr. ja Harjumaa — 2.579 krooni.

Põllumajandusliku iseloomuga väikeveskite jahvatussaaduste omatoodangu osatähtsus on võrdlemisi väikene. Läänemaal on see iga veski kohta 122, siis veel Harjumaa — 68 kr. ja Virumaa — 34 kr.

Rahvamajanduslikult tähtsa ala moodustab töötamine klientidele. Töötasuna langeb iga veski kohta keskmiselt aastas tööstuslik-kaubanduslikku iseloomu kandvates kesktoöstuslike veskites Virumaa — 24.435 kr., siis Saaremaal — 14.340 kr., Läänemaal — 14.090 kr., Viljandimaa — 10.254 kr., Harjumaa — 6.323 kr. ja Tartumaa — 1.632 kr.

Tab. nr. 3. Majandusloenduse andmeil iseseisvalt tegutsevate kesk- ja väiketööstuslike jahuveskite saadud töötasud võõrast materjalide ümbertöötamisest (kroonides)

Maakond	Kesktoöstuslike		Väiketööstuslike	
	tööst.-kaubanduslike	põllumajanduslike	tööst.-kaubanduslike	põllumajanduslike
Virumaa	24.435	29.821	17.751	128.090
Järvamaa	—	22.750	—	79.031
Harjumaa	6.323	15.865	2.420	83.191
Läänemaa	14.090	—	—	120.503
Saaremaa	43.021	16.902	—	31.613
Pärnumaa	—	39.136	851	93.734
Viljandimaa	20.509	20.385	2.354	106.635
Tartumaa	1.632	14.000	481	169.002
Valgamaa	—	30.267	—	53.100
Võrumaa	—	—	—	106.014
Petserimaa	—	—	—	44.740
Kokku	110.010	183.126	23.857	1.015.653

Iseseisvalt tegutseva ühe suurtööstusliku tööst.-kaubandusliku iseloomuga jahuveski töötasu oli 34.853 kr. ja teise põllumajandusliku ülekaaluga jahuveski töötasu 108 854 kr.

Samasse suurusliiki kuuluvates põllumajandusliku iseloomuga veskites kõige suurem klientide tasusumma langeb iga veski kohta samuti Virumaa — 29.821 kr., siis Viljandimaa — 20.385 kr., Tartumaa — 14.000 kr., Pärnumaa — 13.045 kr., Valgamaal — 15.133 kr., Järvamaal — 11.375 kr., Saaremaal — 8.451 kr. ja Harjumaa — 7.932 kr.

Väikeveskitest tööstuslik-kaubandusliku iseloomuga veskid on saanud kõige rohkem

töötasu klientidelt Virumaal — 2.958 kr., Viljandimaal — 588 kr., Harjumaal — 333 kr., Tartumaal — 481 kr. ja Pärnumaal — 170 kr.

Elavam tegevus on olnud põllumajandusliikudes väikeveskites, kus igale veskile osaks langev töötasu kõige suurem Valgamaal — 1.896 kr., siis Läänemaal — 1.525 kr., Järvamaal — 1.387 kr., Viljandimaal — 1.316 kr., Pärnumaal — 1.116 kr., Tartumaal — 1.097 kr., Võrumaal — 1.029 kr., Harjumaal — 793 kr., Saaremaal — 718 kr. ja Petserimaal — 630 kr.

### Veskite varandused ja sisseseadete väärtus.

Iseseisvate jahuveskite varanduste alalt on majandusloenduse andmed peasjalikult veskimasinade, tööriistade ja muude seadete kohta. Ehkki jahvatamiseks tööstuslikud masinad enam-vähem ühesugused, näeme siiski erinevusi veskite varanduse väärtussummas, mis ilmneb eriti siis, kui neid varandusi vaatleme maakondade kaupa jagades maakondliku veskite varanduste väärtussumma veskite arvule. Eriti erinevad on veskite varandused tööstuslik-kaubandusliku iseloomuga kesktööstustes. Kui Tartumaal iga sarnase kesktööstusliku jahuveski kohta langeb masinade ja tööriistu keskmiselt 229.777 kr. väärtuses, tullakse toime Saaremaal näiteks 70.255 kr. väärtuses olevate seadetega. Harjumaal on sedaliiki veskites iga veski kohta keskmiselt masinade ja tööriistu 152.254 kr., Läänemaal 150.398 kr., Viljandimaal 114.843 kr. ja Virumaal 100.000 kr. väärtuses.

See erinevus on ka arusaadav. Eelpool nägime juba lahkuminevaid arvusid jahuveskite toodangu kohta. Vastavalt tööstusliku tegevuse ulatavusele ja toodangu rohkusele, on muretsetud veskitesse siis ka masinade. Juba jahvatusmasinade esineb ühes veskis rohkem, teises vähem. Siis on tingitud seadete väärtuse erinevus ka jõumasinate iseloomust, kodumaiste või välismaise päritoluga masinate kasutamisest, kuna viimased sageli poole kallimad.

Rohkem kui kesktööstuslikke tööstuslik-kaubandusliku iseloomuga jahuveskeid, esineb meil sellesse suurusliiki kuuluvaid põllumajanduslikke jahuveskeid. Viimaste sisseseadete väärtus osutub üldiselt tunduvalt madalamaks eelmiste omast. Kõige suurem summa on mahutatud siin veskimasinade alla Tartumaal, kus iga kesktööstusliku põllumajandusliku kliendi veski kohta varandusi on keskmiselt 81.300 krooni väärtuses. Järgneb Järvamaa, kus igas sarnases veskis masinade 65.500 kr. väärtuses, siis Pärnumaa — 58.332

kr., Valgamaa — 62.288 kr., Virumaa — 52.170 kr., Harjumaal — 32.131 kr., Viljandimaal — 20.000 ja Saaremaa 18.545 krooniga.

Väiketööstusliikude veskite seadete väärtus jääb kaugemale maha kesktööstusliikude veskite omast ja seda isegi tööstuslik-kaubandusliku iseloomuga väikeveskites. Viimaste veskite liigis on jällegi esikohal oma seadete väärtusega Tartumaa, kus iga sarnase veski kohta masinade ja tööriistu keskmiselt 40.000 kr. väärtuses. Teistes maakondades moodustab see väärtus: Virumaal — 8.034 kr., Pärnumaal — 3.820 kr., Harjumaal — 2.150 kr. ja Viljandimaal — 1.625 kr.

Peamiselt klientidele töötavatest väiketööstusliikudest jahuveskites omavad kõige kallimad seaded Valgamaa veskid, kus iga väikeveski kohta masinade ja tööriistu keskmiselt 6.189 kr. väärtuses. Läänemaal moodustab see väärtus 5.666 kr., Viljandimaal — 4.746 kr., Järvamaal — 4.584 kr., Harjumaal — 4.675 kr., Pärnumaal — 4.259 kr., Virumaal — 3.578 kr., Tartumaal — 3.267 kr., Saaremaal — 2.624 kr., Võrumaal — 2.952 kr. ja Petserimaal — 1.836 kr.

### Veskite tööstuslikud kulud.

Majandusloenduse senini kättesaadavad andmed võimaldavad ülevaate saamist ainult n. n. päris-tööstusliikude kulude kohta, nimelt kulud materjalide, kütte ja elektrivoolu muretsemisele. Kesktööstusliikudes tööstuslik-kaubandusliku iseloomuga jahuveskites nende kulude lõviosa moodustavad materjalide kulud, kuna põllumajandusliikudes keskja väikeveskites suurim osa nendest väljaminekutest omale nõuavad küttekulud.

Puuduvad kahjuks andmed palkade, maksude, amortisatsiooni, kapitali % jne. kohta.

Kesktööstusliikudes tööstuslik-kaubanduslikes veskites tuleb keskmiselt suurim päris-tööstusliikude kulude summa iga veski kohta Harjumaal — 551.806 kr., siis Tartumaal — 435.406 kr., Läänemaal — 113.630 kr., Virumaal — 78.249 kr., Saaremaal — 46.552 kr. ja Viljandimaal — 45.782 kr.

Samast suurusliigist põllumajandusliikude veskite kohta esineb kõige rohkem sarnaseid kulutusi Järvamaal — 6.040 kr., siis Tartumaal — 5.230 kr., Pärnumaal — 3.847 kr., Viljandimaal — 2.468 kr., Virumaal — 2.345 kr., Saaremaal — 2.267 kr., Harjumaal — 1.369 kr. ja Valgamaal — 1.180 kr. keskmiselt iga veski kohta.

Samasugune olukord on maksev ka väikeveskites tööstuslik-kaubandusliku iseloomuga veskite kohta. Kõige rohkem kulusid langeb neis veskites iga veski kohta Tartumaal,

keskmiselt 165.706 kr., kuna Harjumaal see kulusumma iga veski kohta on ainult 2.132 kr. Virumaal on neid tööstuskulusid iga veski kohta 12.592 kr., Viljandimaal — 11.297 kr. ja Pärnumaal — 3.345 kr.

Juba märksa ühtlasemat pilti päris-tööstuskulude osas pakuvad põllumajanduslikud väikeveskid. Neis klientidele töötavates väikeveskites on keskmiselt iga veski kohta kõige suurem kulude summa Järvamaal — 288 kr., siis Harjumaal — 283 kr., edasi Pärnumaal — 272 kr., Virumaal — 256 kr., Läänemaal — 204 kr., Viljandimaal — 186 kr., Saaremaal — 175 kr., Tartumaal — 142 kr., Valgemaal — 140 kr., Petserimaal — 58 kr. ja Võrumaal — 21 kr.

Siin võiks seletada kulude erinevust veejõu kasutamise, sest maakondades, kus veejõu kasutamine veskite poolt väiksemaulatuslikum, seal osutuvad ka kulud väikeveskites märksa suuremaks, seda just väiksema veejõudude rakendusega Põhja-Eestis.

### Jahuveskite tegevuse tasuvus.

Kui eeltoodud andmeid tähelepanelikumalt silmitseda, kõrvutada ja võrrelda, siis võime nendest üllatavat ja edasiseks tegevuseks juhtnööre pakkuvat nähtust järeldada.

Rääkida püüdes jahuveskite tegevuse tasuvusest, ei saa meie küll sellest veel täpset ülevaadet anda, kuna puuduvad senini, nagu nimetatud, veel andmed tähtsamate kulude, nagu veskite maksukoormatise, palkade, kapitaliprotsendi, amortisatsiooni- ja jooksvate kulude kohta. Kuid siiski juba eeltoodud andmed, kui meie neile oma poolt lisandame tagasihoidliku amortisatsioonina 10 prots. varanduste väärtusest, võimaldavad saada teatud pildi veskitööstuste tasuvuse kohta. Ja juba enne kui meie selle tasuvuse lähemale vaatlemisele asume, võime ette ütelda, et olemasolevad andmed kuigi rõõmustavat pilti moodustada ei suuda.

Kui meie vaatleme esmajoones just kesktööstuslikke jahuveskeid, mille kohta on olemas majandusloenduses ka tööliste palgaarved ja arvame juurde oma poolt varanduste amortisatsioonina vallasvara kohta 10 prots., saame juba võrdlemisi täieliku kujutuse kulude osas. Jäävad puudu veel andmed hoonete amortisatsiooni, maksude, kapitalide ja jooksvate kulude kohta.

Nii näeme, et näiteks Virumaal iga sarnase tööstuslik-kaubandusliku jahuveski kohta üksi palgad, vallasvara amortisatsioon ja päris-tööstuslikud kulud moodustavad keskmiselt

92.959 kr. aastas, kuna sama aja kohta tööstusliku tegevuse tulukus bruto-toodangu näol moodustab ainult 98.479 kr. Jääb järele küll veel 5.520 kr. iga veski kohta, kuid see sunnib tugevasti kahtlema, kas selle summa suudetakse katta hoonete amortisatsiooni, maksusid, kapitali protsenti ja jooksvaid kulusid, ja lõpuks veskipidaja enese ja tema perekonnaliikmete töötasu? Ometi peaksid need veskid, kui ärilisele alusele rajatud ettevõtted, erilist tasuvuse iseloomu ilmutama.

Hoopiski üllatava pildi saame aga Tartu- maa kohta, kus tööstuslik-kaubandusliku iseloomuga jahuveskite tegevus, keskmiselt võttes, näilise puudujäägi annab. Nii jahvatusaaduste omatoodangu kui ka klientidele tehtud töötasu arvel suudetakse katta siin ainult päris-tööstuskulude ja palkade summa ja vahest ehk ka maksud, kuna kapitalide protsendid, kõik amortisatsioonid ja muud kulud katmatuks jäävad. Nii moodustab tegevustulu iga sarnase liigi veski kohta siin keskmiselt 457.914 kr., kuna päris-tööstuskuludeks ja palkadena üksi 454.761 kr. kulub. Võttes lisaks veel vallasvara amortisatsiooni, saame juba 477.739 kr. suuruse kulude summa, mis 19.825 kr. suuruse puudujäägiga seoses. Ja seda ilma hoonete amortisatsioonita, maksudeta, kapitalide protsentideta ja muude jooksvate kuludeta.

Viljandimaal need kulud moodustavad nimetatud liigi iga veski kohta keskmiselt 57.266 kr., samal ajal, kui tegevuse tulu on ainult 51.751 kr., seega puudujääk jällegi 5.515 kr. Läänemaal 144.957 kr. suuruse tegevustulu juures esineb iga veski kohta kulusid ühes vallasvara amortisatsioonida 142.724 kr., Saaremaal 62.666 kr. tulude juures kulusid 57.454 kr.

Nende andmete järele osutub meie jahuveskite olukord niivõrd raskeks, et sunnib neid töötama amortisatsiooni ja nimetatud teisi kulusid ja tasuvust arvestamata.

Paremat pilti ei paku ka põllumajandusliku ülekaaluga kesktööstuslike jahuveskite tegevus. See viib siiski arvamisele, et meie veskite tegevus tõesti raskustes on. Arvates juurde analoogiliselt eelnevale ka siin jällegi vallasvara amortisatsiooni, näeme, et iga veski kohta on keskmiselt tegevuse tulusid jahvatusaaduste omatoodangu ja klientidele töötamise kaudu Järvamaal ainult 12.578 kr., kulusid aga 18.706 kr.; Pärnumaal — tulusid 14.000 kr., kulusid aga 16.708 kr. Väikese ülejäägiga makusde, hoonete amortis., kapitalide prots. ja jooksvate kulude



katmiseks on töötanud Harjumaal põllumajandusveskid, kus iga veski kohta keskmine tulusumma 8.282 kr., kulud aga 7.575 kr., siis Saaremaa, tulud 8.451 kr., kulud 6.545 kr. ja Valgamaal — tulud 15.133 kr., kulud 13.336 kr. Suurem on see ülejääk ainult Virumaal, kus 15.242 kr. kulusumma juures tulud 29.886 kr. ja Viljandimaal, kus kulud 9.630 kr., tulud aga 20.385 kr.

Samasugune vähesuse tasuvuse nähe ja kalduvus puudujääkide suunas kordub ka väikeveskite juures, eriti just tööstuslik-kaubanduslikkudes väikeveskites. Kuigi väikeveskite alalt andmeid pole tööliste palkade kohta, ilmneb, et juba ilma palkade arvudeta, s. o. ainult päristööstuslikud ja amortiseerimise kulud kokku seesuguse kulude summa annavad, mille äriiline omatoodang kui ka klientide töötasu kuidagi katta suudavad.

Arvestades ainult väikeveskite päristööstuskuludega, mis, nagu eelpool nägime, enamjuhtudel sajabrotsendilisel küttekuludest koosnevad, ja lisaks arvates oma poolt ka amortisatsiooni, näeme, et iga veski kohta seesuguseid kulud tuleb keskmiselt Virumaal 13.395 kr., tulud samal ajal 15.921 kr. See 2.526 krooni suurune ülejääk peab nüüd

suutma katta tööliste palgad, hoonete amortisatsiooni, maksud, kapitali protsendid ja jooksvad kulud.

Tartumaal moodustavad need kulud iga sarnase veski kohta keskmiselt 169.706 kr., kuna tuludid seejuures 171.790 kr., Viljandimaal — kulud 11.459 kr., tulud 12.753 kr., Pärnumaal — kulud 3.727 kr., tulud 4.331 kr. ja Harjumaal — kulud 2.347 kr. ja tulud 2.912 kr.

Veidi parem suhteliselt näib olevat olukord põllumajandusliku ülekaaluga väikeveskites. Kui meie kulude osana arvestame siingi majandusloenduses antud päristööstuslike kuludid ühes amortisatsiooniga, näeme, et iga sarnase veski kohta keskmiselt tuleb tuludid Virumaal 1290 kr., kuludid 614 kr., Järvamaal — tuludid 1387 kr., kuludid 746 kr., Harjumaal — tuludid 861 kr., kuludid 746 kr., Läänemaal — tuludid 1.647 kr., kuludid 771 kr., Saaremaal — tuludid 718 kr., kuludid 437 kr., Pärnumaal — tuludid 1.135 kr., kuludid 698 kr., Viljandimaal — tuludid 1.329 kr., kuludid 661 kr., Tartumaal — tuludid 1.099 kr., kuludid 469 kr., Valgamaal — tuludid 1.896 kr., kuludid 759 kr., Võrumaal — tuludid 1.030 kr., kuludid 316 kr. ja Petserimaal — tuludid 630 kr., kuludid 242 kr.

## Odra sortidest

M. Pill,

Jõgeva Sordikasvanduse juhataja.

Meil kasvatatakse kahe- ja neljatahulist odra, kahetahulist rohkem põhja pool, neljatahulist rohkem lõunas.

Kahetahuline on enamasti pikema kasvuajaga kui neljatahuline. Kahetahuline on harilikult seisukindlam neljatahulisest. Kahetahuline annab üldiselt suurema terasaagi kui neljatahuline ja tema 1000-tera- kui ka mahukaal on raskem kui neljatahulisel ning kahetahulise tera sisaldab enamikus vähem valku (proteiini) neljatahulise omast. Palju oleneb muidugi ka sordist. On olemas sorte, mis neljatahulisel on pikema kasvuajaga kui mõni lühikese kasvuajaga kahetahuline sort, samuti on neljatahulisi sorte, mis on saagirikkamad mõnest halvemast kahetahulise sordist jne.

Jõgeva Sordikasvanduses on avaldatud kahe kahetahulise odra sortide võrdluskatse aruanded.

Esimene katse kestis 1923.—1930. aastani, teine 1931.—1935. a. Esimeses katses olid võrdluses 20 sorti ja katse aruande järele osutusid paremateks: Ackermanni Danubia, ületades mõõtjaks olnud Kuldodra saagi (2428 kg ha-lt) 7% võrra, Rimpau Hanna 5,3% enamsaagiga, Jõgeva 453 — 3,9% enamsaagiga ja Zeineri Franki 2,7% üleolekuga teraanni poolest Kuldodrast.

Esimeses katses paremateks osutunud sordid võeti ühes uute sortidega võrdlusesse, teise katsesse. Seal võrreldi viie aasta jooksul 15 kahetahulise odra sorti. Teraannilt osutusid paremateks Abedi Opal, Jõgeva 453, Svalöfi Võit, Abedi Kenia ja Ackermanni Isaria. Need kõik andsid 1—4,4% võrra mõõtjaks võetud Kuldodrast suuremat terasaaki.

Peale teise katse lõppemist jätkub katse paremateks osutunud ja mõne uue sordiga. Kolme vii-

mase katseaasta keskmisil andmeil osutusid paremateks: Abedi Maja ja Binder, Jõgeva 453 ja Jõgeva 492, kuna aga esimeses katses olnud parim sort Danubia saagiannilt on peaaegu võrdne Kuldodraga ja teises katses olnud paremaid sortidest Abedi Kenia on teraannilt jäänud Kuldodrast maha.

Nagu Eesti Sordiparanduse Seltsi seemnevilja näituse toimkond teatab, tulevad tänavu tunnustatud seemnepõldudel kasvanud kahe tahulise odra sortidest müügile: Jõgeva 453, Svalöfi Kuld ja Jõgeva Hanna ning neljatahulistest — Jõgeva neljatahuline (019), Jõgeva R 17 ja Luunja maaoder.

Peale tunnustatud seemnete, mis müügil seemnevilja näitusel, peaks meie seemneturult tänavu saada olema enamalt Taanist sissetoodud Abedi Maja ja Kenia sortide seemet. Maja on teraannilt hea sort, Kenia on odra sortidest kõige seisukindlam sort.

algordiks on üks Taani hea sort, nimelt Binder. Viimastel aastatel on uusi alaliike võetud ja püütud J. 453 saagiandi tõsta.

Kaheksa viimase katseaasta andmeil on Jõgeva 453 kasvuaeg paras — 86 päeva, seisukindlus kaunis hea — 5, teraand kaunis hea — 2889 kg ha-lt, põhuand keskmine — 39,5 kv. ha-lt, 1000-tera-kaal raske — 43,6 g, hektoliitrikaal madalavõitu — 65,8 kg, kesta on teradel keskmiselt — 9,8%, jahususe protsent kõige suurem — 65,4%, tärklis — 59,2% ja üldproteiini sisaldus madalavõitu — 11,25%.

Ackermanni Danubia, meil enamalt soovitatud ja rohkesti kasvatatud kahetahuline oder, on võrdlemisi nõrga kõrrega ja paraja kasvuaja pikkusega sort. Tema seemet peaks praegugi meie turul saada olema, kuigi tunnustamata põldudelt. Nagu tabelis toodud andmeist näha, on tal teraand keskmine, põhuand suur, 1000-tera-kaal

Tab. nr. 1. Kahetahulise odra sortide viimase 6—8 katseaasta keskmised võrdlusandmed.

	Kasvu- aeg päevi	Seisu- kindlus 5-hää	Tera- saak kg ha-lt	Põhu- saak kv ha-lt	1000- tera- kaal g	Hekto- liitri kaal kg	Kesta %	Jahu- sus %	Tärk- lise %	Üldpro- teiini %
Jõgeva 453	86	5	2889	39,5	43,6	65,8	9,8	65,4	59,2	11,25
Kenia	87	5	2841	36,9	41,0	66,8	10,0	57,8	59,6	11,40
Danubia	86	4+	2831	41,9	40,9	68,4	9,3	45,9	59,6	11,40
Kuldoder	86	5—	2807	39,2	41,6	67,8	9,2	53,8	59,7	11,50

Sordipuhtuselt ja külviväärtuselt parem on seeme, mis on pärit tunnustatud, s. t. kasvuajal ülevaadatud, kontrollitud, seemnepõldudelt. Tänavu on, nagu juba nimetatud, tunnustamist leidnud järgmiste sortide seemnepõllud: Kahetahulistest — Kuldoder, Jõgeva 453 ja Jõgeva Hanna, neljatahulistest — Jõgeva neljatahuline (019) ja Jõgeva R. 17. Seniste katseandmete järele võib neid sorte iseloomustada järgmiselt.

Svalöfi Kuldoder on meil üldiselt tuttav sort, pärit Rootsist. Nagu allpool toodud tabeliandmeid (tab. nr. 1), mis on viimase 6—8 katseaasta keskmised, näha, on Kuldodral kasvuaeg meie oludele vastav — 86 päeva, seisukindlus kaunis hea — 5, ha-saak kaunis hea — 2807 kg ha-lt, põhuand keskmine — 39,2 kv. ha-lt, 1000-tera-kaal

madalavõitu, hektoliitrikaal raske, tärklis ja ka üldproteiini sisaldab ta rohkesti.

Abedi Kenial on ühe päeva võrra kasvuaeg pikem kui teistel, seisukindlus kõige parem, teraand keskmine, põhuand väike, 1000-tera- ja hektoliitrikaalud madalavõitu, tärklis ja üldproteiini keskmiselt.

Uuemal Abedi sordil Majal, mis meil võrdlusel olnud ainult kolmel viimasel aastal, näib saagiand Keniast parem olevat.

Hiiumaal on Eesti Seemnevilja Ühisuse Putkaste Seemnekasvandusest rohkesti levinenud Jõgeva 492 kahetahuline oder, mis on nõrgema seisukindlusega, õige raske 1000-tera- ja raske hektoliitrikaaluga. Teraand rahuldav. Hiiumaal ollakse selle sordiga väga rahul.

Tab. nr. 2. Neljatahulise odra sortide võrdlusandmed.

	Seisu- kindlus	Terasaak Rathlefi =	Põhusaak Rathlefi =	1000-tera- kaal g	Hektoliitri- kaal kg
Jõgeva R 17	4=	100	100		
Jõgeva 019	3+	108,9	100,8	33,8	66,3
Rathlefi	4=	106,3	103,5	35,8	66,1
		100,0	100,0	33,6	66,1

keskmine — 41,6 g, hektoliitrikaal raske — 67,8 kg, kesta vähe — 9,2%, tärklis rohkesti — 59,7% ja üldproteiini sisaldab siin toodud kahetahulistest kõige rohkem — 11,50%.

Jõgeva 453 on meil rohkesti levinenud ja viimastel aastatel üldtunnustatud odra sort. Ta

Nii palju kahetahulistest sortidest. Andmed on katkendlikud sellepärast, et kõik sordid pole ühed ja samadel aastatel olnud võrdluskatsetes.

Neljatahulistest tulevad seemnevilja näitusel müügile ainult Jõgeva neljatahuline (019) ja Jõgeva neljatahuline R 17. Viimane tu-

leb tänavu esmakordselt turule. Nende kahe 7 aasta keskmised võrdlusandmed on toodud tab. nr. 2.

Rathlefi 7 aasta keskmine ha-saak, mis võetud 100, oli 2088 kg.

Neist tabelis toodud neljatahulistest on kõige saagirikkam Jõgeva uuem sort R 17, mis 7 aasta keskmiselt on Rathlefist andnud ligi üheksa protsendi (8,9) võrra suuremat ha-saaki. Põhuand on tal natuke suurem ehk peaaegu võrdne Rathlefiga, 1000-tera- ja hektoliitrikaalud õige natuke raske- mad Rathlefi omist. Seisukindlus on tal sama kui Rathlefi (4=), natuke parem kui Jõgeva 019.

Jõgeva 019 annab Rathlefist 7 a. keskmiselt 6,3% võrra suuremat terasaaki ha-lt. Põhku an-

nab ta Rathlefist rohkem 3,5% võrra. 1000-tera- kaal on tal neist kolmest kõige raskem — 35,8 g, hektoliitrikaalult võrdne Rathlefiga.

Rathlefi neljatahulist pole enam tunnustatud seemnepõldudel saada.

Nagu toodud kahest tabelist näeme, on kahe- tahulised sordid andnud neljatahulistest suuremat terasaaki ha-lt, 1000-tera-kaal on kahetahulistel raskem, seisukindlus on parem ja kasvuaeg on neil ainult 8—9 päeva võrra pikem neljatahuliste omast. Oma pikema kasvuaaja pärast nõuavad ka- hetahulised sordid varasemat külvi, kuigi ka nelja- tahuline varemalt külvates annab suuremat saaki kui külvatult hilja.



## Tehnilised märkmed ja kogemuste vahetus

### Silevaltsid

Kõige soodsamalt toimub püüli valmistamine sel viisil, et puhastatud ja õige niiskuse sisaldusega vili jahvatatakse riffelvatsidega peeneks tanguks (mannaks) ja sõrejahuks, mille seest peente sõel- tega ja tuulega eraldatakse peenike jahu ja kliid, ning saadud puhas manna peenendatakse edasi ja- hudeks silevaltsidega.

Jahvatamiseks on tingimata tarvilik, et valtside pinnad oleksid ühtlaselt kaetud väikeste augukes- tega ja kriipsukestega. Niisugune jahvatuspind paistab ühtlaselt hõbehall matt ja püsib alati sar- nasena, kui valtside materjal on õieti valitud. Rif- felvaltsid kujutavad lõikeriistu ja nende materjal peab omama kõrgeväärtusliku lõiketerase omadusi. Ta peab olema küllalt kõva, tihe ja sitke.

Suuremad välismaa tehased kasutavad silevalt- sideks eriliste omadustega valu ja peab oletama, et esmajärgulistelt äridelt valtsitoole tellides, viimased on varustatud niisuguste õieti-valitud valtsidega. Seda ei saa aga alati ütelda kodumaal valmistatud valtside ja toolide kohta.

Minu teada on siin valmistatud ühe ja sama valu valtse kasutatud ja soovitatud ühte viisi nii sile- kui riffelvaltsideks. Viimasel ajal on valtsi- toolide ehitajad firmad tellinud valtside materjali

toorvaluna välismaalt, peaaesjalikult Saksamaalt Krupi tehastelt. Selle küsimusega lähemalt kokku puutudes ei õnnestunud minul kindlaks teha, et väljast toorvaltse tellides alati oleks tehtud vahet, missuguseid valtse tellida ja missugused nendest on määratud silevaltsideks ja missugused riffel- valtsideks, või et valtsitoole ehitajad ise oleksid kindlasti teadnud, missuguste valtsidega nad oma toolid on varustanud. Vahet on firmadele ka uudiseks niisugune erivaltside nõudmine üldse. Nii võib ka juhtuda, et tehase poolt silevaltsideks mää- ratud materjal satub riffelvaltsideks ja ümber- pöördult.

Uusi valtsitoole tellides, või olemasolevaid üm- ber korraldades väärub selgitada, et õige materjal vähemalt võimalust mööda satuks õigele kohale.

On teada juhtumeid, kus välismaa riffelvaltsid peale kauemat aega töötamist on lihvitud silevalt- sideks ja töötavad päris rahuloldavalt.

Kui silevaltsid on õigest silevaltsi materjalist, siis ei ole loota, et nendest ümbertegemisega saaks vähegi kõlblikke riffelvaltse ja parem on niisugust ümbertegemist üldse mitte ette võtta.

Uute toolide sees ja lihvimiselt tulles on sile- valtside pinnad tihti liig siledaks, otse läikivaks poleeritud. Samuti muutuvad jahvatades libedateks mitte õigest valust valmistatud valtsid. Niisugu-



sed pinnad on jahvatamiseks kõlbmatud. Valtsid lähevad tuliseks, jahu põletatakse ära ja töö ei ole edu. Niisugusel juhul soovitatakse valtsidega jahvatada mõne tunni vältel peenikest liiva või smürglit.

See töö on äärmiselt tülikas ja mustab valtsi sisemust ja jahutorusid kuni püüli-elevaatorini. Palju lihtsam on võtta head keskmiseteralist smürgliriet vastava suurusega pehme puutüki või korgitüki peale ja sellega seisu peal tugevasti hõõruda piki valtsi, viimast käsitsi ringi pöörates. Niiviisi töötades muudab üks mees 2 töötunniga poleeritud valtsipaari matiks ja töökõlvuliseks. Ei ole õige hõõruda tiirlevaid valtse.

Ins. Ferd. Peterson.

## Tööstuslikust tolmust ja tolmu- kaitsest

Tolm on aine, millega puutume kõikjal iga päev kokku, kuid mille tervishoiulist tähtsust meie siiski sageli alahindame. Ometi on tolmu inimtervisele suureks vaenlaseks. Eriti pälvivad tähelepanu tööstuslikud tolmutud.

Õhk tööstuse ruumides on mitmevõrra tolmu- rikkam kui välisõhk. Tööstuse ruumides tuleb aga töölistel viibida iga päev küllaltki pikk aeg ja pidevalt sisse hingata tolmurikast õhku. Sissehingatud tolmu täies ulatuses ei pääse küll inimorganismi kahjustama, sest osa tolmost peetakse loodusliku filtri — nina ja ülemiste hingamisteede limanahkade — poolt kinni. Läbi nina hingamisel pääseb kopsudesse 25—35% sissehingatavas õhus leiduvast tolmost, läbi suu hingamisel aga kuni 80%. See- pärast tuleb hingata tolmurikastes keskkuses viibi- des alati läbi nina. Sellest tõkkeabinõust hooli- mata pääseb inimorganismi niivõrd palju tolmu, et see võib olla rea haiguste levitajaks või põhjus- tajaks.

Tolmu mõjub kahjulikult nahale, silmadele, seede- ja hingamiselundeile, kuna mõni tolmuliiik mõjub mürgina, põhjustades üldtervislikke häireid.

Kõige kahjulikum on tolmu hingamiselundeile. Ka mürgtolmut avaldavad oma mõju, sattudes hin- gamisteede kaudu organismi.

Hingamiselundeist kannatavad kõigepealt üle- mised hingamisteed, s. o. nina ja suured kopsuto- rud. Tolmu tekitab siin limanahapõletikke.

Hingamisteede krooniline katarr on sagedasi- maks tolmuhaiguseks, mis esineb mõldreil, paga- reil, saeveskitööstusel, tubakatööstusel, kiviraiujail, tekstiil- ja lubjatööstusel.

Krooniliste hingamisteede katarride tagajär- jeks on kopsuteede laienemised ja emfüseem.

Tolmu põhjustatud kopsuhaigustest väärib veel tähelepanu astma, mis esineb karusnahatööli- sil, mõldreil, laudsepil, lina- ja kanepitööstusel ja tekstiilvabrikute tööstusel. Viimaste juures sageli esinev n.-n. „kangrukõha“ kuulubki sellesse liiki. Siin on algul tegemist küll vaid riidekiudude tolmu mehaanilise ärritusega, kuid hiljem kujuneb sel- lest enam-vähem tüüpiline astma. Kõige raskemad on astmaatilised haigusnähud peale puhkepäevi tööle asudes, avaldues ägedates kõhahogudes, hin- gematmises ja õhupuuduses.

Tolmu on ka suureks abiliseks nakkushaiguste levikul, milledest kardetavaimaks on tiisikus.

Nagu sellest lühikesest loetelust nähtub, ei ole tolmu sugugi süütuks naabriks, vaid inimtervise üheks kõige kurjemaks vaenlaseks.

Tekib küsimus, kas see vaenlane on tema väge- vuses võitmatu, kas pole abinõusid, mis tema või- mutsemist taltsutaksid.

Kui tolmurikastel tööaladel töötajad on tolmu kahjulikkusest teadlikud ja hindavad seda õieti, siis võib tolmu kahjustava mõju täiesti kaotada.

Ideaaliks on, et tolmu tööstustes kogutaks ja kõrvaldataks juba tema tekkekohas, nii et ta töö- ruumidesse üldse ei pääseks. See ideaalne seisund on ka mitmel pool juba saavutatud. Otse töökoh- tade juurde on tööle rakendatud suured tolmuime- jad — ekshaustorid. Samuti on püütud tolmuteki- tavate ainete jahvatamist ja peenendamist teostada kinnistes seadmetes jne.

Igakord ja kõikide tööstusalade juures ei ole selliste seadmete rakendamine aga võimalik. Neis kohtades peab rakendamist leidma isiklik tol- mu kaitse. Silmi tuleb tolmu eest kaista pril- lidega, hingamis- ja seedeelundeid tolmu- maskidega.



E. Tervish. Muuseumi tolmu- mask

Nende kandmist sageli aga ei armastata, kar- tes, et sellega on seoses ebamugavused. Ebamuga- vus aga ei ole küllalt õige sõna, enimini võiks seda nimetada harjumatuks esimesel kandmispäe- vadel. Õige on, et tolmu mask esimestel päevadel tundub suu ja nina ees võõrana ja segavana, kuid sugugi mitte suuremal määral, kui seda tunduvad lühi- või kaugenägelikkudele inimestele arsti poolt väljakirjutatud prillid. Siis aga harjutakse nii ühe kui teiseiga sedavõrd, et sugugi ei märgata, kas nad ees on või mitte.

Moodsad tolmu maskid on oma ehituselt ka juba säärased, et nad koormavana ei tundu. Nad ei raskenda hingamist, on kaalult kerged (ainult 100 g), ei kitsenda nägemisringi, istuvad tihedalt näonahal, ilma sellele erilist survet avaldamata, ja on kergelt käsiteldavad. Tolmu kinnipüüdvaks osi- seks tolmu maskis on vattfilter. Koguneb vatt tolmu täis, saab igaüks ise kergesti vatti uuendada ja tolmu mask töötab jälle endise edukusega. Vatt- filter peab kinni nii tolmu kübemed kui ka nakkus- haiguste pisikud.

Nende ridade kirjutaja katsetas isiklikult Ter- vishoiu Muuseumi poolt valmistada lastud ja Ter- vishoiu Muuseumis müügil oleva tolmu maski kand- mist ja peab ütleva, et ta jäi tulemustega väga rahule. Igal juhul tuleb tolmu maski isikliku tol- mukaitse vahendina soojalt soovitada, sest see aitab sageli vältida pikki, kurnavaid ja kardetud haigusaegu, mida põhjustavad tööstuslikud tolmutud.

Dr. A. Paomees.

(„Töö ja Tervis“ nr. 3, 1939.)

# Ühingu tegevusest

## **Teadaanne möldrite kutseharidusliku kursuse korraldamise kohta**

Haridusministeeriumi Kutseoskuse Osakonna poolt registreeritud õppekava järele ja ministeeriumi loal ning kaasabil korraldab Üler. Veskipidajate Ühing tänava suvel lühiaegse möldrite kutseharidusliku kursuse. Kursus on mõeldud nii veskipidajatele-möldritele kui ka veskipidajate teenistuses olevatele möldritele teadmiste täiendamiseks ja laiendamiseks praeguse aja nõuetele vastavalt. Kursuse kestvus on ette nähtud 4 nädalat, kokku 188 tundi. Kursuse ajaks on määratud aeg 26. juunist kuni 22. juulini 1939. a. Kursus toimub Tartus. Üldainete loengud peetakse Ü. V. Ühingu asukohas Kompanii 2, praktilised ained veskitehnikas Tartu jahuveskites ja arvatavasti ka Jõgeva Sordiare-tuse- ja katseinstituudis. Kursuse õppekava on avaldatud käesolevas numbris eraldi.

Õpetajateks on ette nähtud erialaliste kogemustega õppejõud, üldainetes hrad õpet. J. Jaanisto, dir. M. Vellema, maksuinsp. A. Jürgens, ins. F. Peterson, ins. H. Viirman, dir. M. Puust, ins. V. Sephans, ins. V. Põhjane, veskitehnikas agr. M. Pill, ins. H. Tults, ins. F. Peterson, P. Pentre, A. Käärrik, P. Jänes, R. Siil j. t.

Kursusest osavõtnuile antakse vastavad tunnistused.

Soovijatele korraldatakse ühiskorter Tartu Noortem. Kristlikus Ühingu. Selleks tuleb arvestada kulu osavõtjal kr. 15.— kuni kr. 20.— kuus. Sama hinna eest saab ka erakortereid. Peale selle ülespidamise kulud. Õppemaks kursuselt on kr. 20.—.

Ü. V. Ühingu juhatus palub osavõtjaid endid üles anda hiljemalt 1. juuniks s. a. Registreerijatel palutakse teatada: 1) nimi ja perekonna nimi, 2) sündimise aeg, 3) elukoht, 4) teenistuse koht või veskipidajatel ja nende poegadel veski nimetus, mida omatakse, 5) kooliharidus, 6) kaua veskis töötanud.

Kursusest osavõtu registreerimise lehti ja eraldi trükitud õppekava on ühingu saada ja saadetakse kõigile soovijatele kätte, milleks pöörduda Ü. V. Ühingu poole Tartu, Kompanii tän. nr. 2.

## **Möldrite kutseharidusliku kursuse õppekava**

Sisseastumise tingimused: vanus vähemalt 18 aastat, kutsealale vastav korralik ter-vis, kaheaastane kutsepraktika ja 6-klassilise algkooli eelharidus.

Õppeaja kestvus: 4 tegelikku töö-nädalat, mis sisaldavad tunniplaanis ettenähtud tundide arvu.

### **I. Tunniplaan.**

Õppeaine	Tundide arv
1. Eesti keel ja ärikirjavahetus . . . . .	10
2. Kodanikuõpetus ja üldine kaubandus- ja tööstusõpetus . . . . .	10
3. Raamatupidamine, kalkulatsioon ja äriarvu-tamine . . . . .	10
4. Ehitusõpetus . . . . .	10
5. Masinaõpetus . . . . .	10
6. Elektriõpetus . . . . .	10
7. Veskitehnika . . . . .	128

Tundide arv nädalas 47, kokku 188

### **II. Õppeained.**

#### **1. Eesti keel ja ärikirjavahetus.**

Eesti keele tähtsusest oskustöölisele ja meist-rile.

Tähtsamate keeleõpetuse ja õigekirja reeglite kordamine. Lühike üldise ja kutsealalise kirjanduse ülevaade ja selle tarvitamisest.

Kirjandid praktiliselt alalt, nagu avaldised, tel-limised ja neile vastamine, kuulutused, reklaam, le-pingud, volitused, võlakohustused, arved, kviitungid, kohaotsimised jne.

#### **2. Kodanikuõpetus ja üldine kaubandus- ja tööstusõpetus.**

Tähtsamaid sündmusi Eesti ajaloost. Riigi-tundmine, kodaniku riiklikud kohustused ja õigused. Kodumaa tundmine, rahvamajandus, maa-, õhu- ja veelool jne.

Kaubandus üldse. Ost ja müük. Äri-liigid. Mõnda raha- ja pangaasjandusest.

Tööstuse ajalugu ja ettevõtete liigid. Tööstus-ettevõtte asutamine.

Ülevaatlik kujutus meil maksvate kaubanduse ja tööstuse seadusnormide kohta.

Tööstustervishoid.

#### **3. Raamatupidamine, kalkulatsioon ja äri-arvutamine.**

Raamatupidamise tähtsus ja eesmärk. Raama-tupidamise seaduslikud reeglid. Üldine lihtraama-tupidamine. Veskite raamatupidamine. Tulu ar-vestus. Bilanss. Kalkulatsioonid. Äriarvutamine: protsent, diskonto, rabatt. Palgad, tükitöö.

#### **4. Ehitusõpetus.**

Ehitusmaterjalid, nende omadused ja väärtus. Müürikonstruktsioonid. Puukonstruktsioonid. Kivi-ja puuehitised. Ehitusjoonestused. Tähtsamaid maksvaid ehituskorraldusi ja määrusi.

Veskiehitused ja tööruumid. Tuuleveskid, vesi-veskid, mootorveskid. Üksikute veskitüüpide ehi-

tusiseäraldused. Missugustele nõuetele peavad vastama head veski-tööruumid.

Veskipaisud.

Laod, silod.

### 5. Masinaõpetus.

Füüsikalisi põhimõisteid. Jõud ja energia. Liikumise seadmed. Mehaaniline töö.

Veski ehitatud masinaelemendid: masinaosade ühendus: needühendid, kruvid, kiilühendid jm. Transmissioonielement: teljed, sidurid, laagrid, määrded, määrdeseadmed, hammasratas, hõõrratas, rihmad.

Materjalide tugevus ja elastsus. Lubatavad pinged, surved, koormatused.

Hüdrodünaamika põhimõisteid: veejõu kasutamise mehaaniliseks tööks. Mitmesugused turbini konstruktsioonid. Veeturbini kasulikkuse kraad, ülesseadmise ja kiiruse normeerimise alused. Veerattad.

Põletismootori õpetus: Töökäik. Kahe- ja neljajatakti põhimõtte. Põlemine mootorsilindrites. Gaasi-, plahvatus- ja diiselmootorid. Mootori küte ja kütteväärtus.

Aurumasinaid. Tuulejõud ja tuulikute tiivad.

### 6. Elektriõpetus.

Elektri põhimõisteid. Oomi seadus. Pinge, võime ja energia. Elektri-valguskaar. Alaline ja vahelduvvool. Elektrimasinaid ja -aparaadid, nende kasutamine ja korrashoid. Elektri juhtmed ja nende kohta käivad normid.

### 7. Veskitehnika.

Teraviljatundmine. Taime osad, nende toime ja tähtsus. Viljatera ehitus ja koostis. Tähtsamad nisu- ja rukkisordid ja nende omadused. Kaer, oder ja muu teravili. Umbrohud. Teravilja hindamine: teravilja väline kuju, raskus, veesisaldus, rikutud terade hoid, võõrad viljasordid ja teised võõrad koostise osad.

Jahu uurimine ja hindamine: jahu üldised omadused, vee sisaldavus, tuha sisaldavus, proteiini ja kleepaine sisaldavus, entsüümid. Fermentograafia, farinograafia. Küpsetusproov. Jahu parandamisvahendid.

Teravilja ja jahu ladudes-hoid. Kahjurid ja nende tõrje.

Veskimasinaid: puhastusmasinaid, aspiraatoreid, magneet, sorteerijad, triöörid, pesumasinaid, koorimisemasinaid jne.

Jahvatusmasinaid: veskikivid, sõelad, kroovi- ja kruubimasinaid, valtstoolid, plaansõelad, filtrid, ekshaustrid, elevaatorid, kaalud, mannamasinaid, jahusegamisemasinaid jne.

Jahvalmistamise tehnika. Jahvatuse ülesanne ja siht. Tehnika: eelpuhastus, puhastus, sorteerimine, jahusaadusi kivil, valtstoolilt, plaansõelalt jne.

Jahu liigitamine ja sordid: leiva-jahu, loomajahu, tangud, kruubid, mitmesugused püülsordid, manna, kaubanduslik jahu jne. Jahu segamine, pleekimine, parandamine.

Praktilised tööd veskis. Igasugused veskis ehitatud tööd ja nende täitmine. Jõu- ja veskimasinate käimapanek, nendega töötamine ja seisapanek. Masinate järelevalve, korrashoid, mantaaš. Veskikivide valamine, soonte raumine, teritamine, rihveldamine. Jahvatuskavade ja diagrammide koostamine.

## Üler. Veskipidajate Ühingu peakoosolekut Tartus

Üler. Veskipidajate Ühingu pidas oma aasta-peakoosolekut Tartus 5. märtsil s. a., millest osa võttis üle riigi 69 ühingu liiget. Koosolekut juhatasid V. Tamman ja H. Peips.

Esimese osana oli koosoleku kavast ettekannete osa, kus esinesid ettekannetega E. Rahvusliku Jõukomitee direktor ins. J. Veerus „Eesti elektrifitseerimise ja jõumajanduse arengu sihtjoontest“ ja ins. V. Sephans „Väike-elektrijaamadest seoses tööstustega“. E. R. Jõukomitee juhi ja kaasreferendi eriliselt asjakohased ettekanded peeti koosoleku poolt väga tänuväärseks.

Järgnes asjaajamise osa. Esimeseks kinnitas peakoosolek ühingu põhikirja § 6 kohaselt ühingu liikmeiks 23 veskipidajat, kes juhatare poolt vastu võetud arvates 1. augustist 1938. a. kuni koosoleku päevani. Teiseks esitas ühingu 1938. a. tegevuse aruande ühingu esimees V. Tamman. Tegevuse aruanne koos kassa-aruandega kinnitati peakoosoleku poolt ühel häälel. Tegevusaruanne on avaldatud teisel. Kolmandaks kinnitas peakoosolek ühingu 1939. a. tegevuskava sihtjooned ja eelarve. Liikmemaksuks 1939. a. kohta määratakse liikmele: VIII ja VII järgu äritunnistusega tegutsevatele — 3 kr., VI j. ärit. — 5 kr. ja V ja kõrgema j. ärit. puhul — 7 kr. Tegevuskava leiavad liikmed eraldi samast numbrist. Neljandaks, juhatare loosi teel välja langenud hra J. Oldt valitakse juhatusse tagasi ja samuti välja langenud ins. H. Viirmani asemele, kes keeldus kandideerimast, valiti juhatusse H. Peips Viljandist. Juhatare liikme kandidaadiks jäi G. Aavik. Revisjoni komisjon valiti tagasi endises koosseisus.

Viiendamaks, koosolekul algatatud küsimuste all tehti juhatare ülesandeks astuda sammusid veskitööstuste huvide kaitseks alljärgnevatel küsimustes:

1) Uute jahuveskite asutamise keelu pikendamiseks 4 aasta võrra arvates 1. juulist s. a.

2) Veskitööstustele luba saamises tollita sisse tuua masinaid, eriti gaasimootoreid.

3) Teravilja-sortide standardiseerimise küsimuses, mis võimaldaks jahuveskitel paremate tagajärgedega töötada, kui kasvatataks kõige paremaid sorte.

4) Ajutise läbikäigumaksu muutmiseks veskitööstustele vastuvõetavamaks.

5) Et ei saaks piiratud saeveskite tegevust sarnaselt, et nad peavad oma töö suvel 1. juuniks lõpetama.

Lõpuks otsustati III üler. Veskipidajate Päev pidada käesoleval aastal juuli lõpus kas Pärnus või nagu tõenäolikumaks ja vastuvõetavamaks osutus — Rakveres ja Kundas.



## Üleriikliku Veskipidajate Ühingu 1938. a. tegevuse aruanne

Vaatamata tervele reale ärevatele sündmustele mujal maailmas on möödunud aasta olnud meie maale armulik. Oleme võinud elada ja tegutseda omas riigis jälle ühe aasta rahu ja normaalses olukorras.

Viljasaagi poolset kujunes 1938. aasta rahuldavaks. Rukki kogusaaki hinnati möödunud lõikuse kohta 188 tuhandele tonnile ja nisusaaki 85,5 tuhandele tonnile, millega meie põllumajandus on jõudnud nii kaugele, et ta suudab kogu Eesti rahvast toita omamaal kasvanud viljaga. Loomasööda teravilja tuleb aga veel välismaalt sisse tuua.

Missuguses seisukorras tegutseb meie teravilja ümbertöötamise tööstus ehk veskitööstus, missugune on selle toodang ja tasuvus, neid küsimusi oleme valgustanud „Eesti Veski“ eelmisel aastal ja eriti käesolevas „Eesti Veski“ numbris vastavates kirjutustes, milles antud ülevaatega palume lugeda lähelt tutvuneda.

Üleriikliku Veskipidajate Ühingu möödunud aasta tegevus on arenenud suunas, mis üldiselt ära määratud ühingu põhikirjaga ja eriti tegevuskava sihtjoontega 1938. a. kohta.

Veskitööstuste huvide esindamiseks ja kaitsmiseks ja arenemise soodustamiseks on ühing pidevalt jälginud mitmesuguseid veskimajandust puudutavaid ja mõjutavaid küsimusi ja asjaolusid ja võtnud nendes seisukohti. Ühingu tähelepanu keskpunktis olnud küsimustest ja nende lahendamisest möödunud aastal tuleks märkida järgmisi.

1) 1937. aastal Ühingu poolt algatatud uute veskite asutamise piiramise küsimuses pandi juuli kuus 1938. a. Majandusministri poolt maksuma ajutine jahuveskite asutamise keeld üheks aastaks ja nimetati Vabariigi Valitsuse poolt veskite seisukorra uurimise komisjon. — Ühingul on 1938. a. II poolel uute veskite ehitamise keelu täielikule maksvusele pääsemiseks ja olemasolevate veskite tegevuse korraldamiseks tulnud pöörduda mitmel puhul Majandusministeeriumi Tööstusosakonna poole. — Missuguseks kujuneb veskite komisjoni ettepanek küsimuse edaspidiseks lahendamiseks, ei ole veel täiesti selgunud. — Ühingul on vajalik lähemal ajal esitada komisjonile veskipidajate soovid ja seisukohad.

2) Veskite veejõududega ühenduses olevate küsimuste arutamiseks peeti Ühingu 1938. a. maikuu vesiveskiomanikkude eri-koosolek 67 osavõtjaga. Ühingu seisukohtade väljatöötamiseks veejõudude asjus valiti komisjon, kes pidas ühe koosoleku Tallinnas. Komisjoni ja Ühingu üldised seisukohad on leidnud avaldamist „Eesti Veski“ vastavas kirjutuses. Selle küsimuse kohta tuleb tähendada, et ümberkorraldused veejõudude kasutamises seisavad alles veel ees ja tulevad päevakorda edaspidi.

3) Läänud aastal päevakorrade kerkinud jahuveskite saaduste standardimise ehk jahusortide kindlaksmääramise küsimus oli lähemalt kõne all II Üleriiklikul Veskipidajate Päeval Viljandis juuli lõpus, kus selles asjas edaspidiste sammude astumiseks valiti komisjon. See komisjon on pidanud koosoleku ja astunud ühendusesse Põllutööstusministeeriumi Põllumajandusosakonnaga, kellele on ülesandeks tehtud sama küsimuse ettevalmistamine ja selleks vajalikkude analüüside tegemine. Tulemused on kokkuvõtmisel ja jahuveski saaduste kau-

bandusliku liigituse küsimus tuleb lähemal ajal üksikasjalikumalt kõne alla.

4) II Üleriikl. Veskipidajate Päeval Viljandis oli osavõtt rohkearvuline ja ulatus 104 isikuni. Kohapealsete ühingu liikmete tänuväärset hoolitsemisel viidi selle päeva kavasse olemasolevad punktid hästi läbi. Päevade korraldamist tahab ühing jätkata, et ka edaspidi ühiselt arutada küsimusi, mis seotud veskipidajate tegevuse alaga juhtimisega ja saada juhtnööre, ja et propageerida mõtteid, mis vajalikud kutseküsimuste arenguks ning et aidata kaasa veskipidajate omavahelisele lähenemisele ja koostööle.

5) Veskipidajate huvide alalt maksustamise küsimustes tuleks nimetada keskmiste puhtakasu protsentnormide alandamist lisaarimaksu ehk puhtakasu maksu võtmiseks 1938. ja 1939. maksuaasta kohta kõigile veskitööstuse harudele. Kaubandus-tööstuskoja abil oli võimalik seni maksnud norme alandada 2–5% võrra, mis peaks kaasa aitama maksukulude vähendamisele.

6) Edasi oli ühingul ärimaksukomisjonidesse võimalik Kaubandus-tööstuskoja poolt määratavateks kaasistujateks liikmeteks saada veskiomanikke, ühingu liikmeid, mitmes maakondade komisjonides. See on võimalikuks osutunud ka käesolevaks maksuaastaks. Ühing loodab, et see peaks olema võimaldanud maksumaksjatele õiglasemat huvide kaitset. Täites maksukomisjoni liikme kohuseid õiglaselt ja objektiivselt, väärivad aga komisjonide liikmed oma aegaviitva ja vastutava töö eest suurimat tänu.

7) Ajutise läbikäigumaksu asjus villaveskitel 2% suuruses bruto töötasudest esitas ühing ja villaveskite sektiiooni juhatus palve Kaubandus-tööstuskoja toetusel Majandusministrile ja palus selle maksu ärajätmist või maksunormi vähendamist. Kuidas küsimus laheneb, pole veel lõplikult selgunud.

8) Kuna veskitööstustes tuleb teatud hooaegadel erakorraliselt rohkesti töötarvitajaid rahuldada, maal asuvatele kesktööstusliikmetele ja linnas asuvatele nii väike- kui kesktööstusliikmetele veskitööstustele aga on lubatud teha ületunnitoid tööaja seaduse järele ainult piiratud määral, mis ei võimalda tööde täitmist küllalt kiirelt (eriti villaveskites), siis pöördus ühing ja sektiioonide juhatused Kaubandus-tööstuskoja kaasabil Sotsiaalministri poole palvega, et jahu-, villa- ja saeveskites saaks teatud hooaegadel ületunde teha piiramata arvul. Nagu kuulda, on selles asjas loota ka vastutulekut ja tööaja seadus tuleb vastavalt muutmisele.

9) Villaveskite ja saeveskite tegevuse alal viimasel ajal üles kerkinud takistuste vastu paremaks võitlemiseks ja nende tööstusharude eluõiguse säilitamiseks moodustati ühingu sektiioonid, kes on ka oma tegevust alustanud. Sektiioonidel tuleb oma tegevust jätkata ja süvendada.

10) Tööhindade reguleerimiseks veskipidajate keskel 1938. aastal ühingu poolt laiemaulatuslikke samme ette ei võetud, kuna 1937. a. need küsimused olid suuremas ulatuses päevakorral. Kuna aga veskipidajate töö tasuvus on korralikkudest tööhindadest, need aga võistluse tõttu mõnel pool veel päris madalad on, tuleb ühingul jätkata tegevust ühise koostöö leidmiseks selles asjas, et ühendada kõiki teatava piirkonna veskeid kokku lepitud hindade alusele ja et siis ka kõik neid hindu kindlasti peaksid.

11) Tööjõudude vahenduses tegi ühing katset 1938. a. sügisel, kuid suuremate tulemusteta. Tundub küll puudus olevat vilunud ja korraldajate töövahendustest. Kuidas vahenduse katsega peab jääma edaspidi, selgub eeloleval aastal, silmas pidades ka seda, et on üles kerkinud kavatsused igasugused töövahendused koondada riiklike tööhõrside kätte.

12) Ühingu osakondade korraldajate puudutatud lihtsa arvepidamise viisi koostamise tarvidust veskitööstuste kohta, mis oleks vastuvõetav maksuametites. Sellest seisukohast välja minnes koostas 1938. a. sügisel Tallinna-Harju abimaksuinspektor A. Jürgens arveraamatute vormid veskitööstustele, mis arvepidamise asja loodetavasti aitavad lähemale viia veskipidajate vajadusele. Ühing korraldab arvepidamise asjas aasta lõpul selgituskoosoleku, millest osa võttis 52 liiget, ja kus hra A. Jürgens lähemalt seletas raamatute pidamist.

13) Veskipidajate organiseerumine on toonud esile nõudmise kutseharidusliku selgitustöö korraldamise järele. Järjest edenev ja arenev elu nõuab mitmete nähete ja olukordade jälgimist ja teadmiste täiendamist. Siin on abiks sellekohane kirjandus, ettekanded ja kursused. Nii alustas ka ühing 1938. aastal aja kirja „Eesti Veski“ väljaandmist. Meie oludes peame küll pooldama selle ajakirja väljaandmise jätkamist, sest vajalikke materjale muul teel kirjastada või välja anda on raske. Ajakiri võimaldab täiendada veskipidajaid veskitehnilistes ja majanduslikkudes küsimustes ja olla ka veskipidajate häälekanaliks. Selles töös ootab ühing liikmeilt rohket osavõttu.

14) Mis puutub kursustesse, siis koostas ühing 1938. a. lühiaegse kutseharidusliku kursuse kava ja esitas selle Haridusministeeriumi kutseoskuse osakonnale kinnitamiseks ühes palvega kursuse korraldamiseks luba ja toetust saada 1939. aastal. Loodetavasti tullaakse Haridusministeeriumis ka meie soovidele vastu ja võimaldub käesoleval aastal kursust korraldada.

Lõpuks ühingu tegevuse alalt mõned arvulised andmed:

Liikmeid on ühingu tänaolevaks päevaks 332. Eelmisest aasta peakoosolekust kuni tänaseni on liikmeiks võetud 48 veskipidajat.

Peakooosolekuid on peetud 1938. aastal — 2, erikoosolekuid — 2, päevi — 1. Juhatus ja „Eesti Veski“ toimetuse koosolekuid on peetud suuremal arvul, kus on arutusel olnud ligi 100 mitmesugust küsimust.

Komisjonidest tegutsesid: 1) vee-komisjon koosseisus hrad ins. Ferd. Peterson, V. Pihlak, K. Kontor, E. Etty, J. Oldt, J. Päll, K. Gailit, A. Järbach ja V. Tamman; 2) jahusortide komisjon koosseisus hrad agr. M. Pill, E. Siil, ins. H. Tuults, E. Adamson, A. Silvere, A. Käärik ja V. Tamman.

Sektsioonidest tegutsesid: 1) villaveskite sektsioon, mille juhatusse kuulusid hrad A. Kask, J. Schwede ja A. Kahk; 2) saeveskite sektsioon, juhatuses hrad K. Ruubel, P. Pentre ja E. Adamson.

Vahekohtusse kuulusid hrad ins. F. Peterson, dr. V. Sumburg, A. Silvere, G. Aavik.

Revisjonikomisjoni kuulusid hrad P. Jänes, K. Parvei ja A. Kollist.

Osakondadest tegutsesid järgmised: 1) Viljandimaa osak., juhatuses hrad H. Peips,

J. Schwede ja K. Ruubel; 2) Läänemaa osak., juhatuses hrad A. Järbach, G. Kokla, K. Adamson ja O. Riive; 3) Harjumaa osak., juhatuses hrad E. Adamson, F. Peterson, O. Timber; 4) L.-Virumaa osak. Rakveres, juhatuses hrad E. Siil, T. Lehtmeets ja A. Kask; 5) I.-Virumaa osak. Jõhvis, juhatuses hrad P. Rosenberg, J. Päll, A. Danilevsky, G. Russman ja A. Joosepson.

Ühingu juhatusesse kuulusid hrad V. Tamman, J. Oldt, R. Siil, ins. H. Tuults, ins. H. Viirman ja vann.-adv. H. Sumburg.

Kaubandus-tööstuskoja tegevusest võttis osa 5 liiget Koja V sektsiooni koosseisus, nimelt on Koja liikmeiks hrad V. Tamman, A. Silvere, R. Siil, ins. Ferd. Peterson ja G. Kokla.

## Üleriikliku Veskipidajate Ühingu 1939. aasta tegevuskava sihtjooned

Üleriiklik Veskipidajate Ühing, tegutsedes veskitööstuse edendamise ja arendamise ning veskipidajate huvide kaitsmise alal, nii nagu see tema ülesandeks on ühingu põhikirja järele, soovib oma 1939. a. tegevust kujundada selle töö jätkamiseks ja süvendamiseks. Eriti tuleksid tegevuskavas ära märkida järgmised alad:

1) Organiseerimise töö alal soovib ühing jätkata veskipidajate koondamist üleriikliku ühingu ümber, ühingu osakondade tegevuse arendamist ning uute osakondade asutamist.

2) Veskimajanduse päevaküsimuste selgitamiseks ja nende suhtes seisukoha võtmiseks ning arvamuste avaldamiseks soovib ühing 1939. a. kestel jätkata majanduselu jälgimist ning korraldada veskipidajate üleriikilisi erikoosolekuid, korraldada III üleriikliku veskipidajate päeva ning maakondlikke kitsamapiirilisi kokkutulemiisi.

3) Veskipidajate ja mõldrite kutseoskussikkude teadmiste täiendamiseks kavatakse ühing korraldada lühiajalise kutseharidusliku kursuse.

4) Kutseharidusliku selgitustöö ja propaganda eesmärgil jätkab ühing 1939. aastal aja kirja „Eesti Veski“ väljaandmist ja kavatakse eel-tööd teha muu kutsekirjanduse saamiseks.

5) Veskitööstuste majanduslike huvide alal üles kerkinud ja üles kerivate küsimuste lahendamise püüetes, nagu veskitööstuste asutamise ja korraldamise küsimused seoses keelu määrusega, jahusortide küsimuse, tööhindade, nõuande korraldamise, tulekindlustuse ümberkorraldamise, töövahenduse ja muude sarnaste küsimuste alal soovib ühing jätkata senist tegevust.

6) Seoses praeguse aja intensiivse seadusandlusega soovib ühing Kaubandus-tööstuskoja kaudu kaitssta veskipidajate huve seadusnormide valmimisel, kuid samuti taotleda maksvate normide muutmist, kui kogemused on näidanud nendes veskipidajate seisukohalt olulisi puudusi. Samuti tahab ühing abiks olla veskipidajatele seaduste ja määruste täitmisel.

7) Ühing soovib jätkata ja luua side-meid vastastikuse informatsiooni mõttes majanduslike organisatsioonidega ja võimalikult ka veskipidajate ühingutega välismaal.

## Ärimaksukomisjonide kaasistujad ja asemikud 1939. a.

Kaubandus-tööstuskoja poolt ärimaksukomisjonidesse nimetatavateks kaasistujateks komisjonide liikmeteks ja liikmete asemikkudeks 1939. aasta kohta on saanud järgmised veskipidajad, Üler. Veskip. Ühingu liikmed: 1) Harjumaa ärimaksukomisjoni liikme asemikuks hra Ferd. Peterson, 2) Tartumaal — liikmeks hra G. Aavik, 3) Pärnumaal — liikmeks hra K. Ruubel, 4) Virumaal — liikmeks hra R. Siil, 5) Narvas — liikmeks hra J. Laos, 6) Viljandis — liikmeks hra J. Schwede, 7) Põltsamaa abijaoskonnas — liikmeks hra A. Parvei, 8) Järvamaal — liikmeks hra H. Götsch, 9) Läänemaal — liikmeks hra G. Kokla, asemikuks

hra O. Riive, 10) Saaremaal — liikmeks hra L. Kann, 11) Võrumaal — liikme asemikuks hra V. Tamman.

## Ü. V. Ühingu põhikirjas,

mis Ühingu liikmetele veebruarikuu lõpus trükitult kätte saadetud, on eksikombel § 11-st ära jäänud teine pool, mis on järgmine:

„Erakorralisi peakoosolekuid peetakse tarvidust mööda, või kui revisjonikomisjon või kümnendik Ühingu liikmeist seda mingil põhjusel nõuavad. Erakorralistel peakoosolekutel arutatakse ja otsustatakse ainult neid küsimusi, mis koosoleku kutselehele märgitud.“

Palutakse liikmeid seda paragrahvi ära parandada.

## Seadusandlus ja maksundus

### Jahvatussaaduste kaubandusliku liigitamise määruse eelnõu

Nagu oleme kuulnud, on Põllutööstusministeri Põllumajandusosakonnas koostamisel jahvatussaaduste kaubandusliku liigitamise määrus, mida on kavatsusel anda Põllutööstusministri määrusena Põllumajandusosaaduste kaubandusliku liigitamise seaduse (RT 1933, 88, 635) alusel. Määrusega tuleks liigitamisele ainult kaubanduslikuks otstarbeks valmistatavad jahvatussaadused, peaaesjalikult rukki- ja nisujahu. Põllupidajate poolt omatarvituseks valmistatavad jahvatussaadused sellele määrusele ei alluks. Määruse alusel olevat kavatsusel kindlaks määrata kaubandusjahude standardid ja nende koosseis. Ühtlasi määratakse jahusortidele ka kindlad ühtlased nimetused. Samuti tulevat kuulmist mööda reguleerimisele jahvatussaaduste käsitlemine pleekimise ja n. e. otstarbel keemiliste ühenditega. Määrusega nähakse siis ka ette normid jahude turustamiseks märkimise ja kontrollimise kohta ja määratakse vastavad kontrolli teostama õigustatud asutused. — Jahvatussaaduste liigitamise asjus on ka Ü. V. Ühingu esitanud oma sordikomisjonis seisukohad Põllumajandusosakonnale.

Kui see jahuveskitele väga oluline määrus peaks lähemal ajal teoks saama, tuleb see muidugi võtta üksikasjalikumale ja põhjalikumale selgitamisele nii veskitehnilises kui muus mõttes.

### Tera- ja kaunviljade, nende jahvatussaaduste ja tärkliste määruse eelnõu

Sotsiaalministeri Tervishoiutalituses on välja töötatud Tera- ja kaunviljade, nende jahvatussaaduste ja tärkliste määrus, mida on kavatsusel maksma panna Sotsiaalministri määrusena Elatistvahendite seaduse (RT 1934, 81, 681) § 26 alusel.

Nimetatud määruse eelnõu on Kaubandus-tööstuskoja poolt saadetud Üler. Veskipidajate Ühingu arvamise avaldamiseks. Ühingu on oma arvamised määruse kava kohta Kojale edasi annud ja ühtlasi juhtinud tähelepanu selle peale, et see määrus peaks kokkukõlastatama teise praegu kavatsusel

oleva määrusega, nimelt Põllutööstusministeri poolt kavatsetava Jahvatussaaduste kaubandusliku liigitamise määrusega, sest mõlemad määrused kavad käsitleda jahvatussaaduste valmistamist ja nende turustamist.

Tera- ja kaunviljade, nende jahvatussaaduste jne. määruse kava käsitleb esiteks nõudeid, millele peavad vastama tera- ja kaunviljad, ja mürgiste vahendite tarvitamist teraviljade juures taimekahjurite hävitamiseks. Edasi määritletakse, mida loetakse jahvatussaadusteks, ja millele peavad jahvatussaadused vastama oma väliste tundemärkide poolest. Järgneb osa, mis käsitleb jahvatussaaduste liikvelelaskmist, eriti just mitmesuguste jahvatussaaduste segusid ja eriliste valmistusviisidega (näit. kamajahu) või eriliste lisanditega (näit. küpsetuspulbri lisandus) valmistatavaid saadusi. Määrusega tahetakse järgnevalt piirata ka jahvatussaaduste käsitlemist gaaside ja keemiliste ühenditega. Edasi määritletakse rukki- ja nisujahu veesisalduse ja tuhasisalduse %.

Järgneb tärklisejahu määritus ja lõpuks määritus, mida loetakse rikkilainuks ja inimitoiduks liikvele laskmiseks kõrvaldamisele kuuluvateks tera- ja kaunviljadeks ja jahvatussaadusteks ning mis sugused saadused loetakse võltsituiks ja mis samuti kuuluvad kõrvaldamisele.

Kui kõnesolev määrus teostamisele tuleb, tutvustame jahuveskite tööstuste alal töötajaid sellega kui olulise määrusega edaspidi üksikasjalikumalt.

### Tööstusseaduse muutmise kavatsusel

Majandusministeriümis on koostatud tööstusseaduse muutmise ja täiendamise seaduse eelnõu.

Uus tööstusseaduse kava peale muu määrab kindlapiiriliselte ettevõtete jagunemise suur-, kesk- ja väiketööstusteks. Suurtööstuseks loetakse ettevõtte, milles töötajate koguarv on üle viie kümne, või mehhaanilisel jõul töötavate masinate kasutamisel üle kolmekümne. Kesktööstusteks loetakse ettevõtte, milles töötajate koguarv on üle viie, või kuni 50 HJ masinate kasutamisel üle kolme, või üle 50 HJ masinate kasutamisel vähem kolmekümne ühest, töötajate alamääradele vaatamata. Väiketööstuseks loetakse ettevõtte, milles töötajate kogu-



arv ei ületa viit, või kuni 50 HJ masinate kasutamisel kolme.

Selle uue seaduse alusel need veskitööstused, kus jõumasinate võimsus on üle 50 HJ, saaksid edaspidi loetud kõik kesktööstusteks, vaatamata selle peale, et neil võib töölisi olla ainult 1—3. Seni loeti kõik tööstused kuni kolme töölisega väiketööstusteks, ja jõumasinate võimsust ei võetud arvesse.

Edasi jääb V. Valitsusel majandusministri ettepanekul õigus uue seaduse alusel keelata uute tööstuste asutamist mitte üksnes üleriigiliselt, vaid ka üksikute maakondade ja linnade piirides, et reguleerida kohalikku tootmist.

## Väljaspool linnasid asuvate tööstusettevõtete hindamise määruse eelnõu

Riigikogus on arutelus Väljasp. linnasid asuvate kinnisvarade hindamise seaduse muutmise. Ühenduses sellega tahetakse maksma panna ka uus määrus väljaspool linnasid asuvate tööstusettevõtete hindamise kohta. Uus määruse kava on Kaubandus-tööstuskoja poolt tutvunemiseks saadetud ka Ü. Veskipidajate ühingule, kes oma arvamise kojale teatanud. Määruse uuel kujul maksmapanemisest teatame lugejatele edaspidi.

## Töbörside asukohtade ja tegevuspiirkondade määrus

Riigi Teatajas nr. 23 — 1939. a. on avaldatud töbörside asukohtade ja tegevuspiirkondade määrus. See määrus fikseerib töbörside tegevuspiirkonnad ühenduses 1. aprillil jõustuva valdade reformiga. Töbörsid, arvult 17, asuvad järgmistes linnades: Tallinn, Nõmme, Tartu, Narva, Rakvere, Pärnu, Paide, Türi, Tapa, Viljandi, Põltsamaa, Valga, Tõrva, Võru, Petseri, Haapsalu, Kuressaare. Töbörsid teostavad töövahetalitusslikku tegevust.

## Kalatrepid paisudele

Riigi Teatajas nr. 4 — 1939. a. on avaldatud Kalandusseaduse teostamise määrus, mille § 9 järele Põllutöminister võib oma otsusega nõuda jõgede paisudele kalatreppide ehitamist paisuomanikkudelt, kui selle jõe majanduslikult tähtsamate kalaliikide kudekohad asuvad pealpool paisu, samuti võib nõuda kalatreppide ehitamist angerjatele nende kudekohtadesse pääsemiseks. Kalatrepi on paisuomanik kohustatud ehitama omal kulul Põllumajandusosakonna poolt heaks kiidetud kava kohaselt ja määratud tähtajaks. Tähtaeg kalatrepi ehitamiseks ei või olla vähem kui üks aasta ministri otsuse paisuomanikule teatamise ajast arvates.

## Vallavalitsustes võetakse vastu puhtakasumaksu

Riigi Teatajas nr. 9 — 1939. a. määruse järele on edaspidiseks puhtakasumaksu ja trahvirahade vastuvõtmine kõigis valdades pandud vallavalitsuste peale, millega ei ole enam tarvidust seda öiendada Eesti Panga osakondade kaudu.

Linnades, kus puuduvad Eesti Panga osakonnad või agenduurid, võtavad maksu vastu linnavalitsused.

## Lihttöölise keskmise päevapalga ja natuuras antava tasu väärtuse

kohta 1939. a. peale on kindlustusametite otsused avaldatud Riigi Teatajas nr. 6, 20. jaan. 1939. a.

Ruumi puudusel ei saa meie kõikide piirkondade kohta ja üksikasjalikult neid otsuseid ära tuua, vaid asjahuvilistel tuleb nendega tutvuda kas nimetatud Riigi Teataja järele või Tööinspektorite juures. Toome näiteks ära Tartumaa ja Tartu linna kohta kehtivad normid. Lihttöölise keskmise päevapalgad on selles piirkonnas järgmised:

Täisealistel meestöölistel (üle 17 a. vanad) kr. 2.40, täisealistel naistöölistel — kr. 2.10, alaealistel (15 kuni 17 a.) meestöölistel kr. 1.80 ja naistöölistel kr. 1.50, lapsealistel (kuni 15 a.) meestöölistel kr. 1.35 ja naistöölistel kr. 1.05.

Kui mõned töölised või õpilased 1939. a. teenivad tööstusliikudes käitistes alla ¼ ülalmärgitud lihttöölise keskmisest päevapalgast (kaasa arvatud nii raha- kui ka natuura-palk), siis ei või nende palgast maha arvata haigekassa liikmemaksu, vaid tööandja peab selle haigekassale tasuma omal arvel. Kaks kolmandikku lihttöölise keskmisest päevapalgast, millest alates võib hakata maha arvama haigekassa liikmemaksu, oleks järelikult: täisealistel (üle 17 a.) meestöölistel kr. 1.60, täisealistel naistöölistel kr. 1.40, alaealistel (15—17 a.) meestöölistel kr. 1.20, alaealistel naistöölistel kr. 1, lapsealistel (alla 15 a.) meestöölistel kr. 0.90 ja lapsealistel naistöölistel kr. 0.70.

## Töölepingu lõpetamine

Kuna töölepingu lõpetamisel on korduvalt eksumusi niihästi tööandjate kui ka töövõtjate poolt ja selle tulemuseks on arusamatusi ja isegi asjata kohtuskäimisi, seepärast tutvustame siin pooli selle küsimuse seadusliku alusega.

Tööliste töölepingu seaduse järgi võib töölepingut lõpetada: 1. tööandja ja töölise vahelisel kokkuleppel igal ajal; 2. tähtaja kattejõudmisel, milleni leping sõlmitud (kui leping on sõlmitud kindlaks määratud tähtajaks või kindlaks määratud tööks); 3. määramata ajaks sõlmitud lepingu puhul ülesütlemise teel. Üles tuleb öelda kaks nädalat ette ja neis tööstusliikudes käitistes, kus kaevandatakse maapõuevarasid, valmistatakse või ümber töötatakse saadusi ja mis töötavad vähemalt viie töölisega, neli nädalat neile töölisele, kes töötanud samas käitises vähemalt viis aastat, ja kolm nädalat neile töölisele, kes töötanud samas käitises vähemalt kaks aastat. Sealjuures etteütlemistähtaeg peab lõppema laupäeval või päeval, mis on ette nähtud palgamaksmise päevana.

Viimane nõue on seadusesse võetud selleks, et ära hoida vaheaega töölise töös, sest suuremalt jaolt maksetakse palka laupäeviti ja võetakse uusi töölisi esmaspäeviti. Kui tööline lahti saab nädala keskel, peab ta tihti tööta olema kuni järgmise esmaspäevani, kuna teises käitises, kuhu ta koha saaks, enne esmaspäeva uusi töölisi ei võeta. Eriti on see komme maksev ehitustööde juures. Kui aga mõnel pool peaks olema kombeks palka maksta mitte laupäeviti, siis võib lepingu edasikestmine laupäevani tööandjaile sünnitada raskusi, mispärast

seadus lubab lepingut lõpetada ka palgamaksmise päeval (seaduse seletuskirjast).

Tegelikus elus rikutakse seda nõuet — enamikus teadmatusel — aga õige sageli, öeldes ikka vaid kaks nädalat ette, sellele vaatamata, mis päeval see etteütlemissättaeg lõpeb.

Olgu siinjuures ka veel tähendatud, et etteütlemissel kohustus määrata ajaks sõlmitud lepingu puhul on ühevõrdselt nii tööandjal kui ka töölisel. Järelikult ei või ka tööline päevapealt töölt ära minna, vaid peab samasuguselt ette ütleva. Läheb ta aga ilma ette ütlemata päevapealt ära, siis võib tööandja temalt kohtu teel kahjutasu nõuda, kui ta sellega kahju on saanud. On aga tööandja määrata ajaks sõlmitud töölepingu lõpetanud päevapealt ilma ette ütlemata, siis peab ta töölisele maksma palga, mis viimane oleks pidanud saama kuni etteütlemissätthaja lõpuni normaaltöötundide eest, kaasa arvatud ka natuurapalk või selle rahaline väärtus, kui tööline seda natuuras edasi ei saa. Lõpetab aga tööandja enne aega kindlaksmääratud ajaks või kindlaksmääratud töö täitmiseks sõlmitud lepingu (neid lepinguid ei saa üldse lõpetada etteütlemissel teel), siis peab ta töölisele maksma selle tasu, mis tööline oleks saanud palgana kuni lepingu tähtaja kätte jõudmiseni, kaasa arvatud muidugi ka natuurapalk.

Peale eeltoodud juhtude võib muidugi tööandja ja tööline lõpetada töölepingu ilma ette ütlemata reas seaduses ette nähtud põhjusil, näit. kui

teine pool kohtleb teist halvasti, et täida lepinguga enda peale võetud kohustusi, kui tööline puudub mõjuvate põhjusteta töölt kolm päeva järjest või kuus päeva kuu jooksul jne. Edaspidiste arusaamatuste vältimiseks olgu juhitud tähelepanu sellele, et kui üks pooltest lõpetab töölepingu mõnel seaduses ettenähtud põhjusel, siis peab ta arvestama ka sellega, et ta selle põhjuse tarviduse korral tunnistajate varal või kuidagi teisiti kindlaks saab teha, sest muidu võib vastaspool nõuda kahjutasu või etteütlemissetasu.

Kõik ülalöeldu on kehtiv kõigi nende tööliste kohta, kes alluvad Tööliste töölepingu seadusele, seega kõigi tööliste kohta peale põllutööliste, metsatööliste ja meremeeste. Lähemalt vaatlesime seda küsimust juba töölisele palgaraamatu väljandmise küsimuse juures.

Ühenduses töölepingu lõpetamise küsimusega peab paari sõnaga vaatlema ka lõpparve andmise viisi. Selles suhtes on välja kujunenud komme, et lõpparve andmisel võetakse tööliselt allkiri, et tal enam mingisuguseid nõudmisi tööandja vastu ei ole. On tööline andnud sellise allkirja, siis peab ta arvestama sellega, et ta enam midagi nõuda ei saa, isegi siis, kui tal selleks oleks õigus, näit. on tal ületunnitasud saamata.

Palgaraamat jääb ka peale lõpparve tegemist tööliste kätte.

## Majanduslik ringvaade

### **Nisu kasvatamise piiramine**

Valitsuses ja vastavates asutustes on hiljuti kõne all olnud nisukasvatamise küsimus, kus on leitud, et meie nisu külvipinda tuleb vähendada. Arvesse võttes seda, et meil nisu aastast tarvitust arvestatakse umbes 70.000 tonnile ja kuna nisusaak möödunud aastal oli 85.500 tonni, siis on selgunud, et nisu kasvatatakse umbes 15.000 tonni rohkem kui siseturg suudab arvestuste järele ära tarvitada. Nisu väljavedu pole suurte hinnavahede tõttu võimalik teostada. Majanduskomitee on tunnistanud vajalikuks nisukasvatamist piirata külvipinna vähendamise kaudu. Kui 1939. a. kevadel nisu samas ulatuses külitakse kui 1938. a. kevadel, siis määratakse Riigi Viljasalve poolt kokkuostetava nisu hind madalam kui 1939. aastal. Tuleks vähendada selleks nisu külvipinda ümmarguselt 20% võrra, mis annaks umbes 15.000 tonni vähemsaaki. Kuna talinisu juba külitud, siis tuleks külvipinna vähendamine läbi viia ainult suvinisu arvel, mis peaks vähem olema mullusest 30%. Sellekohase üleskutsega on põllupidajate poole pöördunud ka Põllutööminister.

### **Nisu ja nisujahu tarvitamise tõstmisest**

Seoses nisukasvatamise küsimusega ja praeguste ülejääkidega nisu arvel, on kerkinud teisest küljest üles küsimus — nisu ja nisujahu tarvitamise tõstmise kohta. Tähelepanuväärivalks osutuvad selles asjas majandusministri hr. L. Sepp'a ja

Riiginõukogu liikmete sõnavõetud Riiginõukogu koosolekul 23. märtsil s. a. Sõnavõetud kerkisid üles nisuleiva tarvitamise propageerimisele asumisel Riigi Viljasalve poolt. Nisuleiva tarvitamise suurenemise võimalusi on ühendusesse seatud mõnelt poolt jahu sortide väljakujundamise küsimusega. Kuna aga rukki- ja nisujahu standardsordid ongi juba kavatsusel, siis peaks olema võimalik jahusortide küsimuse juurest ka juba nisuleiva probleemi juurde minna.

Loodame nisujahu tarvitamise propaganda küsimuse juurde järgmine kord pikemalt tagasi tulla. Käesoleval korral aga toome alljärgnevalt ära sõnavõetud küsimuse kohta Riiginõukogus.

Majandusminister L. Sepp seletas, et meie viljakaitsepoliitika üheks tulemuseks on, et meie teraviljahinnad on kord-korralt tõusnud, ületades isegi maailmaturu hindu kahekordselt. Loomulikult on sellest huvitatud ühelt poolt põllumees, kuid teiselt poolt ka vabariigi valitsus sotsiaalsetel põhjustel, et vahetalitus terade jahvatamisel ja leivaküpsetamisel liig kulukaks ei läheks ning et leib kätte tuleks tarvitajale nii odavasti ja hästi kui see oleks võimalik. Üleliigseid kulusid ära kaotada oleks seepärast väga tarvilik.

Rukkileivahind on nii Tallinnas kui ka mujal täiesti normaalne. Kahjuks ei saa seda ütelda nisuleiva kohta.

Välja minnes sellelt seisukohalt, et nisu teravilja hind on 23 senti — kuna nisuleivahind kõikus 35—40 senti kg — ei paistnud sepikuhind olevat normaalne. Selle tagajärg on see, et nisu tarvitus on meil äärmiselt väike. Nisuleib on aga

kõikidest leibadest kasulikum. Ta on kaugelt kasulikum kui sai ja kalooriate poolest ka kui rukkileib. Järelikult see on leib, millele peame üle minema ja mis rukkileiva kõrval peab kõige laialdasemalt tarvitamist leidma.

Kõige selle pärast tegin viljasalvele ülesandeks teha vastavaid proove.

Kõige selle tagajärjel lasti müügile nisuleiva liik, mida proovivad arvasid vastuvõetavaks ning levitatava ja propageeritava standardi väärseks. Seejuures aga selgus, et tõepoolest leivahind põhjendatud ei ole.

Küsimus oli arutusel leivaviljamonopoli nõukogu koosolekul ja seal tegi nõukogu otsuse, et viljasalv peaks ise hakkama väiksemal määral oma leiba propageerima ja turustama. Selle läbirääkimise tagajärjel ilmus viljasalve esindajate juurde leivatöösturite ühingu esimese ja tema seletustest on näha, et meie eeldused üldiselt õiged olid.

Nendest seletustest ilmnes, et Tallinnas asuvate leivatöösturite arv on liig suur, umbes 65 tööstust, millistest osa töötab poole koormatise ja osa isegi vähemaga. Samuti on osa leivatööstuste seadeldistest vananenud ega vasta ajanõudele, kusjuures moodsamaid sisseseadeid omavad vaid vähesed, umbes 20 tööstust. Sellest tingitult on tööstussaaduste hinnad märksa kõrgemad, kui need normaalsete olude juures võiksid olla.

Et omavaheline võistlus on suur, siis püüavad leivatöösturid saavutada lisatulusid seega, et lisavad hindasid juurde neile saadustele, mis seda välja kannatavad, ja üheks selliseks on sepik.

Peale tööstuskulude on lubamatult suured veel saaduste laialiveokulud ja kaupluste vahekasud. Nii tuleb maksa ainult saaduste kohaletoimetamise eest 10% ja enam kauba hinnast ning samuti võtavad kauplused sepiku läbimüügist vahekasu 10% ja enam. Suurt vahekasu võetakse sepikult seetõttu, et selle hind võimaldab suuremaid juurdelisamisi kui näiteks leib.

Praeguste hindade juures võiksid leivatöösturid sepikuhinda vähendada 2,5 või isegi rohkem senti kg-lt. Kui aga saaks ümber korraldada saaduste väljavedu ja müüki, siis võiks sepikuhinda vähendada isegi kuni 6 senti.

Praeguse olukorra juures peavad leivatöösturid suurema osa kauplusi linnas läbi käima, kus igaüks pakub oma kaupa, seejuures võimaluse korral saades müüa vaid üksikute pätside kaupa. Tema arvates nõuab turg leivatööstussaaduste alal täielist ümberkorraldamist, mis oleks võimalik viia läbi leivatöösturite arvu piiramise ja laialiveo ning kaupluste läbimüükide korraldamise teel. Kuid ka senise korralduse juures oleksid leivatöösturid nõus sepiku hinda alandama eelpool tähendatud 2,5 ja rohkem senti kg-lt. Samuti on leivatöösturid nõus turule laskma puhast nisuleiba, mida ka juba osa leivatööstureid, nagu seda ajalehtede kuu-lutused näitavad, on teostama hakanud.

Riigi Viljasalve kalkulationsioonide järele peaks sepikuhinna alandamine olema veel suuremal määral läbiviidav, kuna meie kalkulationsioonide järele ei võiks väljamüügi-hind praeguste müügihindade juures tõusta üle 33—35 senti kg-lt 38—40 senti vastu.

Seevastu see seletus näitab, et leivatööstuse olukord seni normaalne ei ole olnud. Ja kui ministeerium selle küsimuse selgitamist ja

lahendamist algatas viljasalve kaudu, siis seni on head tulemused sellel olnud.

Mingisugust uut leivavabrikut asutada ei ole minu teada viljasalvel mitte kavatsuses olnud, vaid ettepanek kaldub sinna, et viljasalv laseks oma nisu väljas jahvatada, väljas küpsetada, ja juurde kalkuleerides kapitali intressid, kindla protsendi riigimaksudeks, administratsiooni kuludeks, kalkulationsiooni kohaldades täiesti eramaajanduse seisukohast, välja lastes prooviks normaalse sepiku, leiva normaalse hinnaga ja kontrolliks seega leivaküpsetajaid. See kvantum ei või suur olla, sest mingisugust erilist vabrikut selleks ei asutata, vaid leivaküpsendamise sünnib olemasolevates veskites ja küpsetusahjudes ning leivatöösturite poolt, hoolitsedes selle eest, et üks tootja kindlate kalkulationsioonide põhjal, normaalse hinnaga normaalse kvantumi saaks ja kaudselt mõjuks selleks, et leivatöösturid endid korraldama peaksid ja sepikut normaalsel määral müügile laseks tingimusil, mis vastaksid nõudele nii kvaliteedilt kui ka hinnalt. Leivavedu ei saa riik korraldada ning leivatöösturitel tuleks hakata seda omavahel otstarbekamalt korraldama.

Kui heideti valitsusele ette, et valitsus liiga palju vahele segab, siis on minu arvamine, et meie ei pruugi liiga palju vahele segada ega õpetama hakata, kui leivatöösturid ise tunnevad ära, et üks või teine ala ei ole hästi korraldatud.

Ma loodan, et nad leiavad siis ise paremaid teid korraldamiseks, ja arvan, et selle tagajärjel leivatöösturid kahju ei saa. See oleks hea reklaam sepikule ja aitab tõsta sepiku tarvitust, see sepik vastab oma headusele ja ka normaalsele hinnale. Läbikäik seetõttu kindlasti tõuseb kaugelt ja kaugelt suuremal määral kui Riigi Viljasalve kontrollmüüki korraldama hakkab. Suur läbimüük võimaldaks töösturitele ka suuremaid kasusid.

Nisuleiva normaalne hind oleks ühtlasi üheks lülik valitsuse poliitikale, mis on suunatud sinna poole, et teha kõik, mis on võimalik, selleks, et oleks võimalik edasi minna elukalliduse alandamise sihis ja suunas.

Rnl. J. Puhk oma sõnavõtus tähendas, et sepiküküpsendamise küsimus oma sisu poolest võib-olla ei väariks tähelepanu, kuid see on seoses ühe teise asjaga ja juba suurema probleemiga, nimelt meie teraviljakasvatuse küsimusega üldse.

Õnnetuseks on juhtunud hinnangu kujundamise poliitikas üks väga suur viperus. Meie oleme teravilja hinnad nii kõrgele ajanud, et teraviljatootmine käib riigile üle jõu.

Kahjuks ei suudeta neid tagavarasid, mida talumees toodab, vastu võtta ja talumees ei suuda seda vilja ka oma salvedes pidada. Iseenesest on vaja, et riik talumeestelt vilja oma kätte koguks, kuid selleks ei jatku olemasolevaid ladusid, ja on vaja uued riigi viljasalved ja aidad ehitada. Hiljuti on see küsimus selles suunas lahendatud ja otsustatud.

Tartusse püstitatakse üks suuremaid teraviljaitu, kuhu peab sisse mahtuma 8000 tn teravilja. Mis mõttes selline ettevõtte ellu kutsutakse, on minu arvates meile kõigile selge. See on tarvis selleks, et kodanikkonna leib oleks tsentraliseeritud riigivõimu kätte ja just selles osas, mida kodanikkond ise ei suuda oma salvedes ja aitades pidada.



Praegusel korral seisab riigiraha kokkooستetud vilja all 9 miljonit krooni. See on tähelepanuäratavalt suur summa, kuid kui järgmisel sügisel tahame uut vilja kokku osta, siis peame selleks veel suuremad summad andma. Üks osa meie teraviljast, nimelt nisu, ei ole hästi turustatav, kuna kodanikkond ei suuda seda ära süüa.

Lugupeetud härra majandusminister tähendas, et meie maksame oma nisu eest 100% kõrgemat hinda kui maailmaturul makstakse. See põhjustab põllumehhele suurte produktioonide endalejätmist.

Rnl. A. Kohver kaitses meie riikliku viljakasvatuse vajadust ja senist põllumajanduspoliitikat, mille tagajärjel meil ei ole enam tarvis sisse vedada. Viljatagavarade olemasolu ei saa hukkamõistvalt arvustada.

Rnl. J. Puhk teiskordses sõnavõtus märkis, et sepiku- ja leivahinna vahe ei ole suur, kuid silmas pidades, et seda üle terve linna tuleb laiali vedada, siis teeb see hinna kallimaks. Kui laialivedu tsentraliseerida riigivõimu abil, siis oleks võimalus ka hinda alandada. Aga seni kui see sündinud ei ole, langeb neist kuludest teatud osa saiadele või teistele produktidele, mida valmistatakse pagari-tööstustes, kui sepikuhinda alandatakse.

Vedu võib siis odavamaks minna, kui see läheb Riigi Viljasalve kätte.

Meie võime ju tsentraliseerida väljavedu ja ka leivaküpsetamist, aga ega meie saa siiski nii kaugele minna selle tsentraliseerimisega, et kõik alad sinna koondame. Siis ei tarvitse perenaistel kodus ka enam suppi keeta ega turult puid tuua jne., riik võiks ühise supipaja keema panna, see tuleks kindlasti palju odavam. Need trikid ja kunstid on kõigile teatavad. Samuti võiks ühtmoodi riietuda, ühesuguseid kraesid kanda, ühe vormi järele tehtud mütsse kanda ja lõppeks võiksime tervele ühiskonnale ühise katuse peale tõmmata. Selle juures kaob aga indiviid kui niisugune täiesti ära.

Samuti ei saa ka pagari-tööstuse saaduste ega pagari-tööstuste suhtes talitada, vaid ka siin peaks teatav vabadus olema.

Kui härra Kohver tähendas, et omal ajal teatvates ringkondades avaldati kahtlust selle üle, kas meie suudame teravilja, eriti nisu kasvatada ja et nüüd olevat tegelikult tõestatud, et meie võime väga hästi nisu kasvatada, siis mina tähendasin tol korral ja ütlen ka nüüd, et kogu küsimus seisab selles, kas meie suudame küllalt head nisu kasvatada ja küllalt odavasti. Meie teame, et meie nisu väärtus võrreldes paljude välismaa nisusortidega ei ole küllalt kõrge. Kas nisu maksab meil kasvatada, see oleneb sellest, kas meie suudame küllalt odavate hindadega toota.

Meie oma kliimas võime paljugi kasvatada, näiteks isegi banaane, kui meie kasvuhoonetes ultraviolettkiired tarvitusele võtame, kuid küsimus seisab selles, kas see tasub ennast ära.

Samuti meie peame küsima, et kas see teraviljapoliitika on õige, mis meil praegu on olemas. Meil kõrgete teraviljahindade juures aetakse sulaste palgad kõrgeks ja seejuures toodame teravilja, mille omahind tuleb meil kallim välisturuhindadest.

Kui ajame hinna üles, siis sama teeme teiste teraviljadega. See on ka küsimus. Võib-olla on talunikul tähtsam kätte saada odavat teravilja

ja sellega siga toita. Näiteks rukis maksab pool vähem välismaal kui sisemaal. Vaadake, need on küsimused, mis tulevad läbi arutada ja selgitada. Nisu tuleb kasvatada seal, kus on soodus ja hea maapind. Ei maksa nisu kasvatama hakata liivasel pinnasel ja soodes.

Ma tahaksin märkida veel üht asjaolu, et niipalju, kuipalju tõuseb nisu läbimüük sepiku arvel, niipalju halveneb rukkisaaduste või teiste teravilja-saaduste läbimüük, sest kodanikud ei tarvita rohkem toitaineid, kui nende organism seda vajab.

## Laenu veskitele viljasorteerijate ostmiseks

V. Valitsuses on olnud kaalumisel kavad maatulunduskapitali tegevusvõimaluste laiendamiseks. On kavas maatulunduskapitali kasutusse anda tänavu suuremaid reserve, et odavaprotsendilise laenuga kaasa aidata põllumajanduse mehhaniseerimise programmile. Sellega ühenduses maatulunduskapitali hakkab tänavu umbrohu vastu võitlemise aasta puhul ka veskitele laenu andma eeskuju-likkude viljasorteerijate ostmiseks. Järelepärimis-tega tuleks pöörduda Maapanga poole.

## Riigi Viljasalve viljasilo Tartusse

Riigi Viljasalve nõukogu hiljutisel koosolekul on otsustatud Tartusse ehitada Viljasalve moodne vilja elevaator ehk silo. Ehitusega tahetakse algust teha eeloleval kevadel ja uut elevaatorit võimaluse korral juba sügisel töösse rakendada. Elevaator ehitatakse täielikult mehhaniseerituna ja ta peab mahutama 8000 tonni ehk 500 vagunit vilja. Ehitus läheb maksma 400.000 krooni ümber.

Elevaatoris oleks ka vilja puhastamine ja kuu- vatamise seadeldis, mis võimaldab Riigi Viljasalvel kokku osta ka kuivatamata vilja.

## Elektri seadus, elektri jaamade asutamine ja elektrifitseerimise kavad

Seoses ülemaaliste elektrifitseerimise tööde algusega on tekkinud vajadus erilise seaduse järele, mis korraldaks meie jõumajandust ja elektrifitseerimist. Nüüd on Eesti Rahvusliku Jõukomitee poolt Majandusministeeriumis välja töötatud ning esitatud Vabariigi Valitsusele elektri ja gaasi seaduse eelnõu. Uus seadus loob kindlamad alused elektrifitseerimise kavade teostamiseks. Ka on uue seaduse tähtsamaid ülesandeid elektrit ja gaasi tootvate ettevõtete tegevuse koordineerimine ja tootmise jaotamine.

Elektri- ja gaasienergia tootjate kui ka tarvitajate huvisid arvestades uus seadus muudab ka elektri- ja gaasiettevõtete asutamise ja täiendamise korda.

Edaspidi ettevõtete asutamine ja täiendamine võib toimuda ainult majandusministri loal. Samuti on majandusministri luba vajalik ka avalike magistraal-kõrgepingeliinide ehitamiseks.

Avalike elektriliinide ehitamine võõrale maaalale võis seni toimuda ainult kokkuleppel maaomanikuga. Kui aga maaomanik ei annud liini ehitamiseks nõusolekut, ei ole praeguse korra juures võimalusi maaomaniku kohustamiseks. Ainus tee on maaala sundvõõrandamine elektripostide jaoks

eriseaduse alusel, mis on aga liiga raskepärane ja aeglane toiming. Uus elektri ja gaasi seadus loob nüüd tingimused ja korra elektriliinide ehitamiseks võõrale maa-alale. Eeskirjad maa-alade sundkasutamiseks on koostatud analoogiliselt posti-, telegraafi-, telefoni- ja raadioseadusele. Elektriliinide ehitajale on loodud kiire ja väheste kuludega seotud võimalus postialuste maade kasutamiseks. Seadus jätab maaomanikule täieliku õiguse tasu saamiseks nii kasutamisele võetud maa-ala kui ka tekitatud kahjude eest.

Seaduse neljas peatükk käsitleb energiaga varustamise korda ja tingimusi. Seadusega antakse Vabariigi Valitsusele õigus majandusministri ettepanekul maa-alade järgi kindlaks määrata elektri- ja gaasiettevõtete tegevuspiirkonnad, mida varustab kas üks ettevõtja või koostöös mitu ettevõtet. Samuti võib Vabariigi Valitsus lubada kõrgepinge magistraali läbiviimist teise ettevõtte varustuspiirkonnast. Energiaga varustamise tingimused ja tariifid kuuluvad majandusministri kinnitamisele E. R. Jõukomitee ettepanekul. Iga avalik elektri ja gaasiettevõtte on kohustatud nende järgi määratud piirkondades varustama kõiki energiatarvitajaid. Varustamise kohustus langeb ära, kui see ettevõttele pole vastuvõetav majanduslikel või tehnilistel põhjustel, mis võivad tingitud olla ka tarvitajast.

Tarvitajaskonna huvide kaitseks on majandusministri õigus ühe ettevõtte kohustusi ja õigusi energiaga varustamise alal üle anda teisele ettevõttele juhul, kui esimene ettevõtte pole küllalt suuteline täitma varustamise ülesandeid. Vabariigi Valitsusele antakse õigus avalike energia-ettevõtete rajamiseks ja laiendamiseks vajalikke kinnisvarasid sundvõõrandada, samuti riigikaitse huvides anda määrusi ja teha korraldusi elektri ja gaasi tootmise, edasiandmise ja muude ülesannete kohta.

Eesti Rahvuslikus Jõukomitees on valminud ka Eesti üldise elektrifitseerimise kavad (3 variandis), mis Majandusministeeriumi kaudu esitatud Vabariigi Valitsusele. Milline kava Valitsuses leiab kõige rohkem pooldamist, selgub edaspidi. Esitatud variante tuleb teatud määral võtta esialgselt k a v a d e n a, milledes on võimalikud veel mitmesugused suuremad muudatused.

Kava kohaselt on ette nähtud teostada Eesti elektrifitseerimist kümne aastaga, kestuses 1938—1947, alajaotades seda kaheks viisaastakuks: 1938—1942 ja 1943—1947.

Kõrgepinge elektrivõrku tuleb ehitamisele 1. viisaastaksul ümmarguselt 2000 km, 2. viisaastakul 1000 km.

Eesti varustamine elektriga on ette nähtud kahe suurema varustusringkonna kaudu: Ida- ja Lääne. Ida varustusringkonda on arvatud Tallinna linn, põlevkivitööstuse rajoon, Narva linn ja sealsed manufaktuurid, Virumaa, Järvamaa idapoolne osa, Tartumaa, Valgamaa, Petserimaa ja idapoolne Viljandimaa.

Lääne varustuspiirkonda on arvestatud: Tallinna linna praegune Ellamaa jõujaama poolt varustatav osa, läänepoolne Harjumaa, läänepoolne Järvamaa ühes Paide ja Türi linnadega, läänepoolne Viljandimaa ühes Viljandiga, Pärnumaa ja Läänemaa, idapoolne Harjumaa kujutab erilist vähemat Kehra rajooni, mida varustab Kehra tööstuslik jõujaam.

Lääne varustusringkonna toitmine elektri-energiaga sünnib Ellamaa jõujaamast ja ehitatavast Tori-Leevi veejõujaamast nende paralleelsel kaastööl.

Ida varustusringkonna varustamiseks elektriga on ette nähtud kolm varianti. Esimese varandi järgi tahetakse Narva jõujaama võimsus pärast- poole tõsta kuni 52.500 voldini.



*Jatkub tellimiste vastuvõtmine*

## VESKIASJANDUSE AJAKIRJA

# «Eesti Veski»

*peale 1939. aastaks*

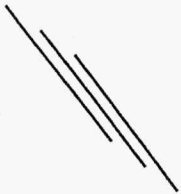
- Ajakiri ilmub 1939. aastal endiselt 4 korda aastas: märtsi-, juuni-, septembri- ja detsembrikuus.
- Sisuliselt püüab „EESTI VESKI“ 1939. aastal pakkuda ülevaadet kõikide veskiasjanduse küsimuste alalt. Eriti tahab toimetus uuel aastal tehnilist osa välja arendada.
- Ajakirja tellimishind 1939. a. peale on endine, s. o. 2 krooni aastas.
- Tellimisi palutakse ära anda: 1) makstes tellimisraha kr. 2.— Uler. Veskipidajate Ühingu posti jooksvale arvele nr. 2396 või 2) tellides ajakiri postil harilikus ajakirjade tellimise korras.
- 1939. a. tellimised palutakse ära anda võimalikult kohe.
- Piiratud arvul on saada veel ka 1938. a. numbreid 1—4, hinnaga 2 kr.

„EESTI VESKI“ talitus Tartu, Kompanii 2 ● Posti jooksev arve nr. 2396

*Dipl. raadiomeister*

*M. Pukk*

Valgas, Pedeli 2-a



**Eriala:**

raadioaparaadid,  
akulaadijad,  
pingeregulaatorid,  
mööduriistad j. m.  
elektrotehnil. erikonstruktsioonid.

**Veskitele**

*rottide ja hiirte tõrjeks*



*Soovitatud Entomoloogia  
Katsejaama poolt*

KEEMIATÖÖSTUS

• **AKS** •

TARTUS, ALEKSANDRI T. 46



# POSTIMEES

on Eesti suurem päevaleht ning trükitakse ajakohasel rotatsioonmasinal

KUUKIRI

**LASTELEHT**

on vanim ja sisukamaid eesti noorte ajakirju

**TRÜKIKODA**

Valmistab igasuguseid trükitöid liht- või värvitrukis kiirelt ja korralikult

**KÖITEKODA**

Valmistab kiirelt kõiksugu köitetöid lihtsast köitest kuni iluköiteni

**TSINKOGRAAFIA**

Valmistab joon-, vörk- ja mitmevärvikliseid „Postimehe“ töökodade tööd on hinnatud kõrgemate auhindadega, suurte kuldaurahadega

**Raamatu- ja kirjutustarvete-kauplus**  
TARTUS, SUURTURG 16, TELEF. 2-50

**Peakontor: Tartus, Ülikooli tän. nr. 21-23**

TELEFONID: TALITUS 80, ÄRIJUHATUS 65, TRÜKIKOJA JUHATAJA 14-65

TALLINNA KONTOR: TALLINN, VIRU TÄN. 11

# Inglise «CROSSLEY»

puugaasi-  
diisel- }

# mootorid

---

I-a Sveitsi **PÜÜLSIID** kõrgeim kvaliteet

---

Balata- ja kummirihmu  
Höövlimasinanuge }  
Kaatersaage } Inglise kaup  
Ketassaage }  
Vanaõli-puhastamisaparaate

soovitab laost

## Carl F. Gahlenbäck

TEHNIKA-  
OSAKOND

Tallinn, Uus tän. 4. Telefon 450-33

# Paul Ojalill

---

VESKI E HITUSTÖÖDE ETTEVÖTJA

---

Tartu, Kastani 40-1

•

*Ehitam pikaajalise praktika  
kogemustel moodsaid püüli-  
ja lihtjahuveskeid, teen ves-  
kite umberehitusi ja iga-  
suguseid veskimasinaid ja  
nende osasid ning sean  
masinaid üles*

Põllutööriistade ja masinavabrik

## Jaan Ratnik

---

Tartus, Holmi tän. 2-10  
Telefon 35 ja 3-63

Soovitab suures valikus:

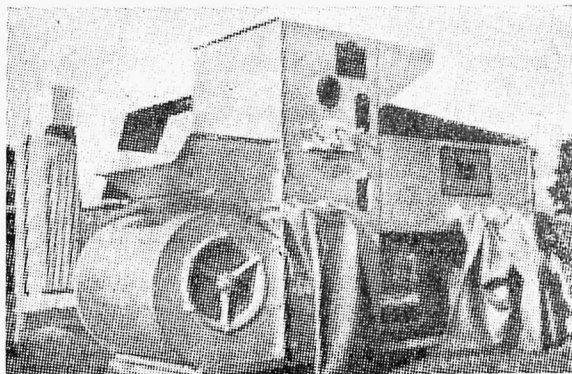
**käsipritse,  
hüdropulte ja automaat  
tulekustutajaid**

*Veskite raudosade valmistamine  
Malmi- ja vasevalu*

TÖÖ KORRALIK

HINNAD MÕÕDUKAD

Parimaks ja ajakohasemaks viljapuhastus- ning sorteerimismasinaks veskitele ja seemnevilja - puhastuspunktidele on



*Röberi* viljapuhastaja ning universaalsorteerija

## TERAS-PETKUS

---

---

Masin puhastab ja sorteerib täiusliku tööpuhtusega kõiki teravilju, kaunvilju ja isegi peenseemneid. ● Masin on Riikliku katsekomisjoni poolt 1939. a. meie oludes läbi proovitud ja täiesti heaks tunnustatud.

Soovitame veskitele jõumasinaks

## *Lanz-Bulldog*

raskeõlitraktorit 25, 35 ja 45 h. jõudu

Lanz traktor oma tugeva võimega on kasutatav odava jõuallikana ka suurematele veskitele, selle kõrval on ta aga rakendatav ka põllu- ja veotöödele, mis statsionaarsete mootorite juures võimatu.

Esindus ja pealadu

# TARTU EESTI MAJANDUSE ÜHISUS

TARTUS, HOLMI TÄN. 12-18



A.-S. TARTU METALLIVABRIK

**G. & H. Lellep**

Tartus, Kalmistu 21/23, tel. 4-14

Valmistab veskitele ümberehituste ja täienduste hooajaks

**V E E T U R B I I N E**

Francis süsteem. Väga soodsate hindadega



Peale selle soovitab:

Kõiksugu veski koonushammasrattaid ● Veskipille  
Rõngaslaagreid ● Völle ● Kivitõstekange jne.

*Pöörduge järelepärimistega meie vabriku poole, enne kui mujalt turbiine ostate*

*Alatine suur ladu*

**šveitsi  
püülisiidi**

Püülijahu kotte,  
viljakotte ja  
viljakotiriidet,  
igasuguseid  
purje- ja  
presentriideid,  
valmispresente  
igasuuruses

Veskipidajad, pidage meeles, et  
soodsaim ostukoht on

Firma

**M. Jänes**

Tartus, Kaubahoov 8-9-10-11-12, tel. 5-91



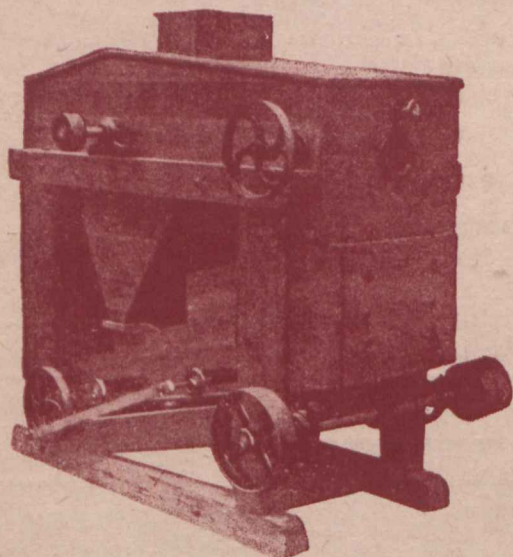
33706

# *P. Jänes'e*

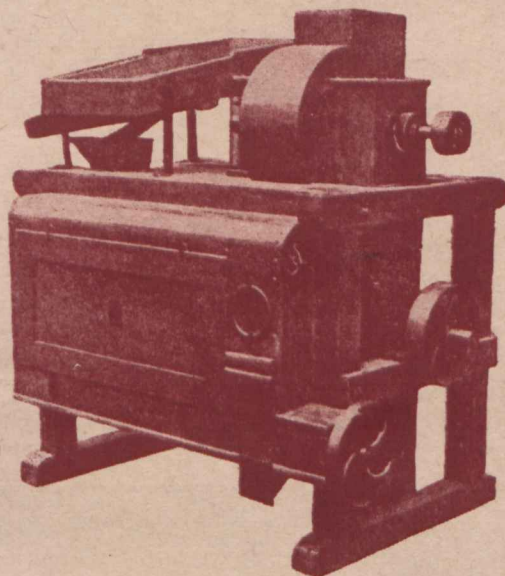
## VESKIMASINATETÖJÖSTUS

TARTU, TIIGI TÄN. 61. TELEFON 4-99.

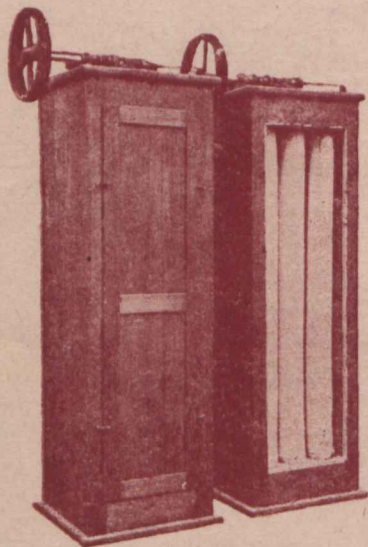
---



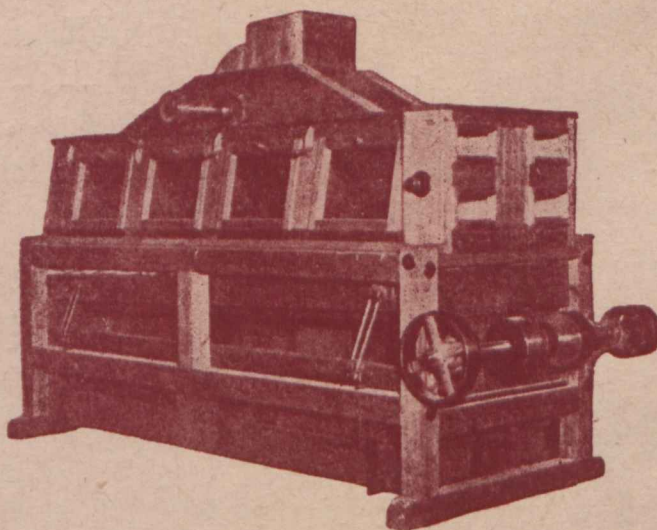
Aspiraator



Kroovimasin



Kapp-filter



Mannamasin